

The First Primary School Curriculum of the Turkish Republic: “1924 İlk Mektepler Müfredat Programı”

Erdal ASLAN*

ABSTRACT: The purpose of this research is to tackle the first primary school curriculum of Turkish Republic in terms of the Turkish revolutions and the history of Turkish Republic and pave the way for the further studies that will be conducted in the related field. In order to adjust the curriculum to the new Educational Act (Tevhid-i Tedrisat), the topics such as the “dynasty”, the “Caliphate” and the “Sultan” were removed from the courses “Civics”, “History”, “Geography”, “Turkish” and “Religion”. Instead the new additional subjects promoting nationalism, secularism and democracy were placed and the purpose of the education was restructured to raise the younger generation as the citizens for the new Republic. This is a comprehensive study of the first curriculum of the republic with the in-depth analyses of the courses.

Key words: Curriculum development, primary school education, Turkish educational history, education during Atatürk.

SUMMARY

Purpose and Significance of the Study: The purpose of this study is to probe the content and the historical importance of the first curriculum of the Turkish republic, *1924 İlk Mektepler Müfredat Programı*. Since 1924, the primary school curriculums have been the subject of many studies and they have been analyzed, studied and critiqued in varying degrees. The curricula before 1928 were in the old alphabet, that is why there was a limited number of studies on them. This is a comprehensive study concerned with the first primary school curriculum as it has a significant place in the educational history of Turkey. Hence, it is possible to see the transformation of the curriculum programs in the primary schools from the Ottoman Empire to the Turkish Republic and how the first Educational Act led to the changes in the educational system.

Method: This is a descriptive study encompassing literature review, document analysis, and content analysis. The first primary school curriculum has been studied in terms of its place in the educational history of the Turkish Republic, its contents, its purposes, and the comparative study with those curricula in the Ottoman Empire.

Findings: Turkish Grand National Assembly immediately started to embark a new system on education and design the new acts related to the educational system while the independence war was still going on. During the Office of Mehmet Vehbi Bey in mid 1921, the new curricula were designed for primary and secondary education. But then they were abandoned because they could not meet the demands of the new republic and the difficulties that arose during the implementation stage. The first successful curricula designed and developed by the Turkish Republic were implemented only. March 3 1924, after the first Educational Act, Tevhid-i Tedrisat and were applied till 1927. There was less emphasis on the theoretical approaches and the latest developments in science formed the basis of the curriculum.

Discussion and Conclusions: The topics such as sultans and the Ottoman empire aimed at raising citizens devoted to the empire and the sultan were removed from the courses “Civics”, “History”, “Geography”, “Turkish” and “Religion” in the 1924 primary school curriculum. Instead, the new additional subjects promoting nationalism, secularism and democracy were placed and the purpose of the education was restructured to raise the younger generation as the citizens for the new Republic. The first curriculum was designed to prepare the young citizens to be fully equipped with the latest developments and knowledge in science and technology in the world. It stressed more applications, lab studies, observations and experiments and it was considered as a temporary solution till the development of a new and more comprehensive curriculum to discard the traces of the theocratic old system.

* Assist. Prof. Dr. Dokuz Eylül University, erdal.aslan@deu.edu.tr

Türkiye Cumhuriyeti'nin İlkokullarda İzlediği İlk Öğretim Programı: “1924 İlk Mektepler Müfredat Programı”

Erdal ASLAN

ÖZ: Bu araştırmanın amacı, Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasından sonra ilkokullarda izlenen ilköğretim programı olan, “1924 İlk Mektepler Müfredat Programı”nın, Türk Devrimi ve Türkiye Cumhuriyeti'nin eğitim tarihi içerisindeki konumunu belirlemek, böylece Türk Eğitim Tarihi ve İlköğretim alanında yapılacak olan araştırmalara katkıda bulunmaktır. Eğitimin içeriğini Tevhid-i Tedrisat Kanunu'na uygun hale getirmek üzere yeniden düzenlenen programda, Saltanat, Hilafet ve Padişah ile ilgili konular “*Musahabat-ı Ahlâkiye ve Malumat-ı Vataniye*”, “*Tarih*”, “*Coğrafya*”, “*Kuran-ı Kerim*” ve “*Türkçe*” derslerinden çıkarılmıştır. Yerine ulusalcılığı, laikliği ve demokratik cumhuriyeti hedefleyen konular eklenmiş, eğitimin amacı ve içeriği çocukları toplumsal yaşama hazır yurttaşlar olarak yetiştirecek biçimde yeniden yapılandırılmıştır. Araştırmada, 1924 İlk Mektepler Müfredat Programı'nda ilkokulların amaçları, ders içerikleri, öğretim yöntemleri ve araçlarının durumu işlenmiştir.

Anahtar Sözcükler: Öğretim Programları, Atatürk ve Eğitim, İlköğretim, Tevhid-i Tedrisat, Türk Eğitim Tarihi.

GİRİŞ

Lozan Antlaşması ile ulusal bağımsızlığını tüm dünyaya kabul ettiren yeni ulusal devletin, Türkiye Cumhuriyeti'ne dönüştürülmesinden sonra iki önemli sorun ile karşılaşmıştır. Bunlardan birincisi, ilân edilen yeni devletin uyruğu altında bulunan tüm vatandaşların, çağın gereklerine yarayış yaşam standartlarına kavuşturulmasını sağlayacak olan siyasal ve toplumsal kurumların, yani devlet aygıtının oluşturulmasıdır. İkincisi ise, teb'adan vatandaşlık düzeyine yükseltilen bireylere, yeni devletin hedefleri ile ulusal ve evrensel insani değerleri özümsemiş bir bilinç ve benlik algısı verebilmektir. Bu iki sorunun üstesinden gelebilmek, ancak çağın ve toplumun gereklerini karşılayabilecek eğitim kurumlarının ve süreçlerinin oluşturulması ile mümkün olabilirdi.

Atatürk'ün, Türk ulusunun kültürel gelişimini sağlayacak olan eğitim reformlarını, daha Ulusal Bağımsızlık Savaşı'nı sonuçlandırmadan, sürekli olarak işin en başından itibaren gündeminde bulundurmasının nedeni de, toplumun “*kültürel aydınlanma*” hareketinden geçirilmesi gerektiğine olan inancından kaynaklanıyordu. İnsanlık tarihindeki tüm aydınlanma hareketleri gibi “*Türk Aydınlanması*” ya da “*Anadolu Aydınlanması*” olarak da adlandırılan “*Atatürk Aydınlanması*” kendisini eğitim, bilim, kültür ve sanat alanındaki çalışmaların ürünleriyle somutlaştıracaktır. Ancak Osmanlı teb'asını Cumhuriyetin yurttaşlarına dönüştürmeden bunu gerçekleştirmek olanaksızdı. Osmanlı deneyiminden sadece eğitim alanında modern kurumlar ve programlar oluşturmakla bu aydınlanmanın sağlanamayacağı çok kesin olarak anlaşılmıştı. Yapılması gereken şey, yurttaşların dünyayı kavrayış ve algılayış biçimini değiştirmektir. Ancak bu durum sürekli olarak görmezden gelinmiş ve ertelenmiştir. Oysa Atatürk toplumun yeniden biçimlendirilmesi, adeta yeniden formatlanması, inşa edilmesi gerektiğini düşünmüş ve savunmuştur.

AMAÇ

Bu araştırmanın amacı Türkiye Cumhuriyeti'nin ilkokullar için hazırladığı ilk müfredat programı olan, 1924 İlk Mektepler Müfredat Programı'nın içeriğini ve tarihsel niteliğini ortaya koymaktır. Cumhuriyet'e geçiş sürecinde ilk mekteplerde yaşanan dönüşümü ve “*Tevhid-i Tedrisat Kanunu*” nun bu okullarda verilen eğitimin içeriği üzerinde nasıl bir etkide bulunduğunu belirlemektir. Bu amaç doğrultusunda araştırmanın alt problemleri; Ulusal Bağımsızlık Savaşı'nın başından itibaren ilkokul programlarının yenilenmesi için yapılan çalışmalar, 1924 İlk Mektepler Müfredat Programı'nın kaynağı ve Türkiye Cumhuriyeti'nin ulusal ve laik eğitim sistemi içerisinde ilkokulların işlevi ve bunun müfredat üzerindeki etkilerinin incelenmesi olarak belirlenmiştir.

YÖNTEM VE KAYNAKLAR

Çalışmada nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Literatür taraması, doküman incelemesi ve içerik analizi yöntemlerinden yararlanarak betimsel bir inceleme yapılmıştır. Araştırmanın temel kaynağı “1924 İlk Mektepler Müfredat Programı” metnidir. Ayrıca konuyla ilgili bilimsel literatürden yararlanılmıştır.

BULGULAR VE DEĞERLENDİRME

Ulusal Bağımsızlık Savaşı'nı yürütmek ve yönetmek üzere kurulan TBMM Hükümeti'nin kurulmasından itibaren eğitim sisteminin ve onun en temel ögesini oluşturan müfredat programlarının yenilenmesi olgusuna yaşamsal derecede bir önem verilmiştir. "*Tevhid-i Tedrisat Kanunu*"nun yürürlüğe girmesinden sonra 1924 yılında hazırlanan ilk müfredatlara kadar uzanan tarihsel süreç bir bütün olarak ele alınmıştır. Araştırmanın bulguları, TBMM Hükümeti'nin Ulusal Bağımsızlık Savaşının ilk yıllarından başlayarak eğitim sisteminin ve müfredatların yenilenmesi konusunda yaptığı çalışmalar, "*1924 İlk Mektepler Müfredat Programı*"nın kaynağı, amaçları, içeriği, öğretim yöntemleri ve araçları açısından değerlendirilmiştir.

1. Birinci İcra Vekilleri Heyeti Programı'ndan Tevhid-i Tedrisat'a Müfredat Sorunu

Ulusun yazgısını değiştirmek üzere 23 Nisan 1920'de TBMM açılmış, 5 Mayıs 1920 tarihinde Maarif Vekâleti tarafından TBMM Hükümeti'nin eğitim programı hazırlanmış, hazırlanan program 9 Mayıs 1920 tarihinde TBMM'de kabul edilen *İcra Vekilleri Heyeti'nin* programında değişiklikler uğramaksızın okunmuş ve kabul edilmiştir. Buna göre; "... Resmi eğitimi, bütün okulları en bilimsel ve çağdaş esaslara göre yeniden düzenlemek ve programları iyileştirmek, ulusal karakterimize, coğrafi şartlara ve iklimimize, tarihsel ve toplumsal özelliklerimize uygun ders kitapları meydana getirmek, halk kütlesinden lügatleri toplayarak dilimizin sözlüğünü yapmak, bizde milli ruhu besleyecek tarihsel, edebi ve toplumsal eserleri uzmanlarına yazdırmak, millî-tarihi eserleri tescil etmek ve korumak, batının ve doğunun bilimsel ve teknik yayınlarını dilimize tercüme etmek, kısacası bir milletin sağlıklı yaşamı ve varlığı için en önemli şart olan eğitimi uğrunda dikkatli ve özel bir gayretle çalışmaktır. Bugün ise ilk işimiz mevcut okulları iyi yönetmektir" (Öymen, 1977: 164-165). Bu sözler daha işin en başından itibaren eğitim sisteminin köklü bir reformdan geçirileceğinin ipuçlarını vermektedir. Bu nedenle Kurtuluş Savaşı sona ermeden, Türk ulusunun tarihsel karakterine uymayan ve çağın gereksinimlerini karşılamayan Osmanlı'nın kozmopolit eğitim anlayışının yerini alacak olan çağdaş eğitim felsefesinin ve kurumlarının oluşturulmasını sağlamak amacıyla, düşünsel hazırlıklar başlatılmıştır.

Sakarya Savaşı hazırlıklarının yapıldığı bir sırada 15-21 Temmuz 1921 tarihleri arasında Ankara'da bir "*Maarif Kongresi*" toplanmıştır. Sarıhan (2009)'a göre, 1921 Maarif Kongresi'nin toplanmasını "*1921'de eğitici kadronun da kendisi gibi eğitim sorunuyla aynı boyutlarda ilgilenmesini sağlamak*" üzere bizzat Mustafa Kemal'in kendisi sağlamıştır. Sarıhan kongreye katılanların sayısında kesinlik olmadığını, ancak 180-250 kişi arasında olduğunu belirtmektedir. Kongredeki konuşmasında, Mustafa Kemal, gelecekteki Türk ulusuna verilecek olan yeni eğitim anlayışının temel ilkelerini "...eski devrin hurafelerinden ve karakter özelliklerimizle hiç ilgisi olmayan yabancı fikirlerden, batıdan ve doğudan gelebilecek tüm etkilerden tamamen uzak, milli ve tarihi özelliklerimizle uyumlu bir kültür" verilmesi ve "*Çocuklarımız ve gençlerimiz yetiştirilirken onlara özellikle, varlığı ile, hakkı ile, birliği ile, ters düşen her türlü yabancı unsurlarla mücadele gereği ve ulusal düşünceleri kendinden geçercesine her türlü zıt düşünceye karşı şiddetle ve fedakârca koruma zarureti telkin edilmelidir*" (Palazoğlu, 1991: 40-41; Sarıhan, 2009: 73; Tonguç, 2004: 225) şeklinde ortaya koymuştur. Bu ifadeleriyle emperyalist işgalden kurtarılması ve yeniden inşa edilmesi için savaş verilen yeni Türkiye'nin ulusal bir eğitim politikası oluşturacağını çok açık ve net bir biçimde ilân etmiştir.

Kongrede ilk mekteplerin programları, öğretim süreleri, orta öğretim programları ve dersleri olmak üzere eğitim açısından son derece önemli konular da ele alınmıştır. Mustafa Kemal, kongreye katılanlardan, gelecekte maarif ordusunun cehalete karşı yapacağı savaşta görev almalarını ve bunun için hazırlık yapmalarını istemiştir. "... 1921 Maarif Kongresi, dünyanın yeni koşullarında, vatani, ulusal birliği ve bir bütün olarak ulusal varlığı tehlike altında olan Türk ulusu için, yeniden dirilişe güç verecek önemli bir olgudur... Kurtuluş Savaşı'nın Türk tarihindeki yeri ne ise, bu savaşın en bunalımlı günlerinde toplanan bu kongrenin Türk eğitim tarihindeki yeri de odur" (Sarıhan, 2009: 147).

1.1. Uygulamada Aksayan ve Sonuca Ulaşmayan İlk Program Düzenleme Girişimi

TBMM hükümeti kurulur kurulmaz, Maarif Vekâleti, okulların ve öğretim programlarının yeniden düzenlenmesine yönelik çalışmalara başlamıştır. Bir yandan Milli Mücadele'nin başarıya ulaştırılması için askeri cephede savaşılırken, diğer yandan bağımsızlıktan sonra cehaletle girişilecek

olan savaşın kazanabilmesi için gerekli olan hazırlık ve çalışmalar sürdürülmüş, Anadolu’da bulunan okullar ve öğretmenler üzerinde TBMM Hükümeti’nin otoritesinin kurulmasına çalışılmıştır. TBMM hükümeti bu süreçte eğitim kurumlarının faaliyetlerinin mevcut biçimiyle ve yürürlükte bulunan programlarla aksamaksızın sürdürülmesini esas almıştır.

Bir yandan Ulusal Bağımsızlık Savaşı verilirken, bir yandan da tüm eğitim sisteminin yeniden kurulmasına yönelik çalışmalar devam edilmiştir. Bu dönemde ilköğretim kurumları olarak bir yanda “*usul-i cedid*”e göre eğitim veren Osmanlı Maarif Nezareti’ne bağlı “*Mekteb-i İptidai*”ler, diğer yanda *Şeriye ve Evkaf Nezareti*’nden izin alınarak açılan “*usul-i atika*”ya göre eğitim veren eski tip okullar olan köy ve kasaba imamlarıyla eşlerinin yönetimindeki “*Sıbyan Mektepleri*”, “*Mahalle Mektepleri*” ve medreseler bulunuyordu.

Eğitim sisteminin yeniden biçimlendirilmesi yönündeki ilk önemli adım 1921 yılı ortalarında atılmıştır. Maarif Vekili Mehmet Vehbi (BOLAK) Bey’in döneminde ortaöğretimin de ilköğretim gibi dört yıl olmasını, bunun üç yılında genel öğretim, son bir yılında mesleki eğitim yapılmasını öngören bir kanun taslağı hazırlanmıştır. Bununla bağlantılı olarak öğretim programlarını ve eğitim kurumlarının yapısını yeniden belirlemek üzere bir komisyon oluşturulmuştur. Komisyonlar özellikle Resim, Müzik, Yabancı Dil ve Hendese dersleri programları üzerinde çalışmıştır. Sonunda eskisinden pek de farklı olmayan bir program hazırlanmıştır. Komisyon sultani programlarının yeniden düzenlenerek “*Yeni Medrese*” ismini almasına, Darülfünuna devam edebilmek, ya da devlet dairelerinde memur olabilmek için buradan mezun olma şartının getirilmesine karar vermiştir. Eskisinden pek de farklı olmayan bu düzenlemeler Vehbi Bey döneminde bile uygulanamadığı için tekrar eski programlara dönmüştür. Hazırlanmış olan yeni program daha sonra yapılacak çalışmalarda kullanılmak amacıyla, görüşleri alınmak üzere ilgililere gönderilmiştir (Ergun, 1982: 21; Tonguç, 2004: 226–227). Ancak son derece zor koşullar altında verilen Ulusal Bağımsızlık Savaşı nedeniyle eğitim alanında yapılacak olan düzenlemeler üzerinde yoğunlaşamamıştır.

1.2. Birinci Heyet-i İlmiye’de Eğitim Sistemi ve Müfredat Sorunu

Eğitim işleri ancak savaşın zaferle sonuçlanmasından sonra 1924 yılından itibaren oldukça hızlı bir biçimde ele alınabilmıştır. Yeni kurulan devletin eğitim sistemini yeni devlet düzenine uydurmak için gerekli olan değişiklikleri yapmak amacıyla TBMM Hükümeti Maarif Vekâleti tarafından, kültür ve maarif işleri ile ilgili değerlendirmelerde bulunmak üzere bir Heyet-i İlmiye toplanması kararlaştırılmıştır. *Heyet-i İlmiye* ilk toplantısını Cumhuriyet’in ilan edilmesinden kısa bir süre önce, 15 Temmuz- 15 Ağustos 1923 tarihleri arasında yapmıştır. Toplantı için Ankara’ya 17 farklı kurumdan 40 kişi davet edilmiş, yapılacak olan çalışmalarla ilgili geniş bir program açıklaması gönderilmiştir. Programda toplantıda ele alınacak konuların neler olacağı belirtilmiştir (Akbaşrak, 2009: 310–311; Tonguç, 2004: 230–231). Bu toplantıda çeşitli eğitim problemleri ve ağırlıklı olarak, orta öğretim öğretmeni yetiştirme konusu, öğretmen yetiştiren kurumların teşkilat yapısı ve öğretim programları, öğretmenlerin durumlarının iyileştirilmesi için yapılması gerekenler ile öğretmenlik mesleğine gençlerin yönelmesini sağlayacak teşvikler ele alınmıştır (Öztürk, 1996: 59–61; Tonguç, 2004: 230–231).

Eğitim işlerinin bütün yönleriyle ele alındığı ilk ciddi toplantı olan *I. Heyet-i İlmiye Toplantısı*’nda genel eğitim çalışmalarının programı, milli tarih ve milli coğrafya estitülerinin kurulması, önemli kaynakların Türkçeye çevrilmesi, okul müzesi, milli arşiv, milli kültür, milli müzik, milli lisan ve edebiyat ve Türk Dili sözlüğünün hazırlanması konuları görüşülmüştür. Dârülmualîmat ve Dârülmualîmin programlarının düzenlenmesi, öğretmen okullarına birer orta kısım eklenmesi, Ankara’da okutulacak yüksek bilimler, ilköğretim programlarında yapılması gereken değişiklikler, milli sözlüğün ve dilbilgisinin hazırlanması gibi pek çok konu karara bağlanmıştır. Ele aldığı konular itibarıyla *I. Heyet-i İlmiye* toplantısı iki yıl önce yapılan Maarif Kongresinden daha verimli olmuştur (Sakaoğlu, 1991: 18–19; Sakaoğlu, 2003:160–163; Unat, 1964: 28). Gündemi oluşturan konular ağırlıklı olarak çeşitli düzeyde eğitim veren kurumların müfredat programları ile ilgili tartışmalar oluşturmuştur. Ancak esas yenilik 3 Mart 1924’te “*Cumhuriyet Eğitimi’nin Anayasası*” olarak kabul edilen *Tevhid-i Tedrisat (Öğretim Birliği) Kanunu*’nun kabul edilmesi ile gerçekleştirilmiştir.

1.3. Tevhid-i Tedrisat Kanunu ve Müfredat Programları

Türkiye Cumhuriyeti’nin okullarında izlenecek olan müfredat programlarının hazırlanması yolunda *I. Heyet-i İlmiye*’de yapılan çalışmalar bir sonuca ulaştırılamamıştır. Çağdaş eğitim sisteminin oluşturulmasını sağlayacak olan önemli adımlar ancak *Tevhid-i Tedrisat Kanunu*’ndan sonra

atılabilmiştir. 3 Mart 1924 tarihli Tevhid-i Tedrisat Kanunu ile birlikte okullarda verilecek olan eğitimin niteliği ve eğitim yönetimi anlayışının esasları belirlenmiştir. Bu kanuna dayanarak imparatorluğun hanedan ailesine sadık kullar yetiştirmeyi amaçlayan eski eğitim anlayışı ve onu temsil eden kurumlar tasfiye edilmiş, yerine Cumhuriyet'in laik ve ulusal düşünceli, özgür ve yasalar karşısında eşit haklara ve ödevlere sahip vatandaşlarını yetiştirecek insancıl ve bilimsel bir eğitim anlayışı benimsenmiştir. Bir yandan bu modern eğitim anlayışını temsil eden kurumlar oluşturulurken, diğer yandan bu kurumlarda verilecek olan eğitimin içeriğini belirleyen öğretim programları ve onlara uygun olarak hazırlanmış ders kitaplarının sağlanması yoluna gidilmiştir.

En az bunlar kadar üzerinde durulan önemli bir diğer sorun, eğitimin, tüm çağdaş ülkelerde olduğu üzere, bütün yurttaşların hiçbir ücret ödemeksizin yararlanabilecekleri bir kamu hizmeti olarak yaygınlaştırılmasıdır. Türkiye Cumhuriyeti'nin Osmanlı İmparatorluğu'ndan devraldığı eğitim mirası, yalnız belli bir alım gücü olanların yararlanabildikleri bir hizmetti. Belirli merkezlerin dışına ulaştırılmadığı için yeterince yaygınlık kazanamadığından, son derece dar bir nüfus kitlesiyle sınırlı kalmıştır.

Tanzimat Dönemi'nden beri yapılan tüm düzenlemelere karşın, eğitim sistemi ve kurumları tam karmaşa içerisindeydi. Bir yanda başta İstanbul olmak üzere, farklı dinsel inançlara mensup teb'anın ve Osmanlı teb'ası olmayan azınlıklara ait olan ayrıcalıklı bir konuma sahip olan yabancı okullar, diğer yanda imparatorluğun müslüman teb'asının eğitim aldığı geleneksel ve modern eğitim kurumları bulunuyordu. Özellikle ayrıcalıklı haklara sahip olan yabancı okulların durumu, gerek imparatorluk döneminde, gerekse Lozan görüşmelerinden itibaren Türkiye Cumhuriyeti için en önemli tartışma olmuştur. Bu okullardaki, bazı tutum ve davranışlar, yapılanmalar, kisveler, resmi kutlama ve törenler İmparatorluk döneminden itibaren toplumsal barışı bozmanın yanı sıra önemli iç güvenlik ve asayiş sorunlarına da neden olmaktadır. Bu nedenle, eğitim sistemi bir bütün olarak, toplumsal, ekonomik ve siyasal boyutları ile ivedi olarak çözülmesi gereken ve yeni rejimin ulusal bağımsızlığı için tehdit oluşturan önemli bir sorun olarak algılanmıştır. Atatürk TBMM'de yaptığı bir konuşmada "*cihan aile-i medeniyesinde mevkii ihtiram sahibi olmak isteyen Türk Milleti, evlatlarına vereceği terbiyeyi mektep ve medrese namında birbirinden büsbütün başka iki nevi müesseseye teslim etmeğe hala katlanabilir miydi? Terbiye ve tedrisatını tevhid etmedikçe aynı fikirde, aynı zihniyette ferdlerden mürekkep bir millet yapmağa imkân aramak abesle iştigal olmaz mıydı?*" sözleriyle (Sungu, 1938: 431) "Tevhid-i Tedrisat" in aynı zamanda bir ulusal bütünlük sorunu olduğunu vurgulamıştır.

1.4. İkinci Heyet-i İlmiye ve Türkiye Cumhuriyeti'nin İlk Müfredat Programları:

Tevhid-i Tedrisat Kanunu ile tüm öğretim kurumları Maarif Vekâleti bünyesinde toplanarak okullarda uygulanan programların, yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nin eğitim ve öğretim anlayışına, ihtiyaçlarına ve beklentilerine uygun olarak düzenlenmesi için harekete geçilmiştir. (Gözütok, 2003). Tevhid-i Tedrisat Kanunu'ndan sonra eğitim sisteminin ve okullarda izlenen müfredat programlarının, kanunda belirlenen esaslara uygun hale getirilmesi üzerinde önemle durulmuştur. Cumhuriyetin laik ve ulusalcı ideolojisinin yerleşmesi ve Türk ulusunun çağdaş uygarlık düzeyinde bir yaşam sürebilmesi için öğretim programlarının yeni baştan ve köklü bir değişimden geçirilmesine ihtiyaç vardı. Türkiye Cumhuriyeti'nin geleceğinin teminatı olarak görülen genç kuşakların yetiştirileceği eğitim kurumlarında verilecek olan eğitimin içeriğini belirleyen öğretim programları konusunu görüşmek ve sonuçlandırmak üzere 23 Nisan 1924 tarihinde *İkinci Heyet-i İlmiye* toplantısı düzenlenmiştir. Maarif Vekili Vasıf Çınar'ın başkanlığında toplanan II. Heyet-i İlmiye'nin üyeleri Maarif Vekâleti'nin üst yönetim kadrosu, öğretmen okullarının müdürleri, öğretim yöntemleri alanında ders veren öğretmenler ve profesörlerden oluşmaktaydı (Ergin, 1977: 2007).

II. Heyet-i İlmiye toplantısında, Cumhuriyet'in eğitim sistemi Tevhid-i Tedrisat Kanunu'nda belirlenmiş olan esaslara uygun olarak yeni baştan inşa edilmiştir. *II. Heyet-i İlmiye*'de zorunlu eğitim olan ilköğretimin süresi ikişer yıllık üç devreden oluşan altı yıldan, kesintisiz bir bütün olarak beş yıla indirilerek, ders müfredatları yeniden hazırlanmıştır. İlköğretim devletleştirilerek özel sektöre kapatılmış; parasız olarak toplumun en yoksul kesimlerine kadar ulaştırılması gereken bir kamu hizmeti olarak görülmüştür. İlkokul öğretmenlerinin maaşlarının devlet tarafından ödenmesi, öte yandan okulların kurulması için gerekli olan masrafların ve diğer harcamaların bir süre daha halk tarafından karşılanması uygun bulunmuştur. Ortaöğretimin süresi yedi yıldan altı yıla indirilmiş, her biri üçer yıldan oluşan orta mektep (kısm-ı evvel) ve lise (kısm-ı sani) olarak adlandırılan iki devreye ayrılmıştır. İlkokulların haftalık ders saati 26, liselerde haftalık ders saati 30 olarak belirlenmiştir.

Erkek ve kız öğrenciler için aynı program uygulanmıştır. Ancak tek devreli liselerde birinci devrede (orta mekteplerde) erkekler için ticaret ve iktisat, kızlar için ise ev idaresiyle ilgili meslek derslerine yer verilmiştir. Lise programlarının meslek yaşamına hazırlayıcı bilgiler içermesi üzerinde durulmuş, hukuk ve iktisat dersleri birleştirilerek “içtimaiyat” adı altında bir sosyoloji dersi konmuş, liselerde öğretimin parasız olması ancak bir süre daha zenginlerden bir miktar para alınması uygun bulunmuştur. Öğretmen okullarının süresi beş yıla çıkarılarak, programlarındaki dersler artırılmıştır. “İçtimaiyat” dersi ile köylerde öğretmenlik yapacak olan öğretmenlere hukuk bilgisi vermek amacıyla üst sınıflara bir “hukuk” dersi eklenmiştir. Kız ve erkek öğretmen okullarında da aynı programların uygulanması, programlara hem ilkokulların ve liselerin programlarında yer alan, hem de onları takviye edecek derslere yer verilmesi benimsenmiştir. İstanbul Erkek Muallim Mektebi’nin yüksek kısmının Darülfünun’a bağlanarak, Yüksek Muallim Mektebi’ne dönüştürülmesi kararlaştırılmıştır (Ergun, 1982: 61-64). Alınan bu kararlar *II. Heyet-i İlmiye* toplantısında eğitim işlerinin bütün boyutları ile ele alındığını göstermektedir. İkinci Heyet-i İlmiye toplantısında ilköğretim ve liselerin müfredatlarının değiştirilerek yenilenmesi karara bağlanmıştır. İlköğretim müfredatları bu toplantı sırasında hazırlanmış olmasına karşın, liselerin öğretim programları Maarif Vekâleti tarafından daha önceden hazırlanıp toplantıya getirilerek, karara bağlanmıştır. Liselerin öğrenim süresini üçer yıllık iki devreden (orta mektep ve lise) oluşan 6 yıl olarak belirleyen bu program *II. Heyet-i İlmiye* tarafından aynen kabul edilmiştir.

İlkokulların ve orta mekteplerin ders kitaplarının yarışma usulü ile yazdırılması, ilköğretimde kitapsız yapılacak olan dersler için rehberler hazırlanması, liselerin üst sınıflarında okutulacak kitapların yarışma usulü ile uzmanlara yazdırılması veya yabancı dillerden tercüme ettirilmeleri kararlaştırmıştır (Akyüz, 2004: 362; Ergun, 1982: 61-64). Ancak yeni programlara uygun kitaplar hazırlanıncaya kadar halen kullanılmakta olan ders kitaplarının yeni müfredatlarda belirlenmiş olan ilkeler ve amaçlara uygun bir biçimde yeniden düzenlenerek kullanılmalrı kabul edilmiştir. Bu karar doğrultusunda eski programlarda yer alan ve yeni müfredatlardan çıkartılmış olan konular ders kitaplarından ayıklanmış, yerine eklenen yeni konuları da kapsayacak biçimde tekrar basılmışlardır. Böylece Türk Devrimi’ni tüm yönleriyle temsil eden yenileri hazırlanıncaya kadar, hem zaman kazanılmış, hem de ders kitabı sorununu giderecek geçici bir çözüm yolu benimsenmiştir (Aslan, 2010: 219).

Milli Mücadele döneminde TBMM Hükümeti Maarif Vekâleti ile Osmanlı Hükümeti’ne bağlı Maarif Nezareti aynı anda varlığını sürdürmüştür. Buna rağmen Osmanlı Hükümeti Maarif Nezareti’nin İstanbul dışındaki okullar üzerinde herhangi bir etkinliği olmadığı gibi, İstanbul’daki öğretmenleri kontrol etmekte bile güçlük çektiği kaydedilmiştir. Ancak yine de okullara genelgeler, araç-gereçler ve okul programları göndermeye devam etmiştir (Ergun, 1982: 15). TBMM ordusunun 20 Ekim 1922’de İstanbul’a girmesi ve 1 Kasım 1922 tarihinde resmen kaldırılması üzerine Osmanlı Saltanatı’nın sona ermesiyle birlikte, TBMM’nin açıldığı 23 Nisan 1920’den beri var olan görünüşte ikili yönetim de son bulmuş, 4 Kasım 1922 tarihinden itibaren de İstanbul’a da TBMM hükümeti yönetimi egemen olmuştur. Böylece tüm eğitim sisteminin yönetimi resmi olarak da Maarif Vekâleti’ne geçmiş, çok kısa bir süre içerisinde Anadolu okulları ve eğitim sistemi üzerinde kurulan hâkimiyet İstanbul’da da sağlanmıştır. Türkiye Cumhuriyeti’nin yeni rejiminin kurulmasından sonra İstanbul Hükümeti’ne bağlı devlet organlarının varlığına son verilmesi, Saltanat ve Hilâfetin kaldırılmasının ardından, okullarda verilen eğitim programlarının cumhuriyetin ilkelerine uygun olarak hazırlanması bir zorunluluk halini almıştır. Ancak eğitim alanında daha önceden başlatılan çalışmalar sonuçlanmadığı için Cumhuriyetin ilk yılında faaliyetler eski haliyle yürütülmüştür. Cumhuriyetin eğitim felsefesini ve politikasını temsil eden yeni programlar hazırlanıncaya kadar yürürlükte olan programlar tadilattan geçirilmiş, Saltanat ve Hilâfeti temsil eden, Cumhuriyetle ters düşen konu ve yaklaşımlar programlardan çıkarılmıştır. Böylece çok daha geniş katılımlı ve kapsamlı yeni bir program hazırlanıncaya kadar geçici bir çözüm yolu benimsenmiştir.

II. Heyet-i İlmiye toplantısında kabul edilmiş olan söz konusu öğretim programları aynı zamanda dönemin bütün sömürgeci ülkelerine ve onların uydularına karşı verilmiş olan Ulusal Bağımsızlık Savaşı sonunda kurulmuş olan Türkiye Cumhuriyeti’nin ilk lise ve ilköğretim müfredatlarıdır. Bu nedenle Türkiye’nin Cumhuriyet dönemi eğitim tarihi açısından son derece özel bir önem taşırlar. İlkokullar ve liselerde izlenmek üzere düzenlenmiş olan bu programlar *İlk Mektepler Müfredat Programı*, [İstanbul, 1340 (1924), 91 s.] *Lise Birinci Devre Müfredat Programı (Orta Mektepler)* [İstanbul, 1340 (1924), 70 s.] ve *Liselerin İkinci Devre Müfredat Programı* [İstanbul, 1340

(1924), 72 s.] olarak Maarif Vekâleti tarafından yayımlanarak uygulamaya konmuştur. Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk müfredatları olmalarına karşın haklarında çok az şey bilinmektedir. Yazılanlar da tamamen programların başında yer alan ders cedvellerinin verilmesi ve birkaç cümlelik değerlendirmelerle sınırlı kalmış hak ettikleri ilgiyi görmemişlerdir (Akbaba, 2004; Cicioğlu, 1985; Demirel, 1992; Gözütok, 2003; Kara ve Bulut, 2010; Tekişik, 1992; Varış, 1996). Bu durum büyük ölçüde programcıların eski harfleri bilmemeleri nedeniyle okuyamamaları, eski harfleri bilenlerin konuyu yeterince önemsememiş olmaları ve yerini alan 1926 İlkokul Programı'nın son derece çağdaş bir program oluşundan dolayı onun gölgesinde kalmış olmasından kaynaklanmaktadır. Bunun tek istisnası Temizyürek ve Balcı (2006) tarafından yazılmış olan "*Cumhuriyet Dönemi İlköğretim Okulları Türkçe Programları*" başlıklı çalışmadır. Programlar Cumhuriyetin eğitim ve kültür alanında yaptığı devrimlerin topluma yayılmasında kullanılan içerik ve yöntemin en yaygın, en somut örneğini de oluşturmaktadır. Programların incelenmesi, cumhuriyetin eğitim devriminin derslerin içerikleri üzerindeki etkilerini ortaya koyması bakımından yararlı olacaktır.

2. 1924 İlk Mektepler Müfredat Programı:

Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk, "*İlk Mektep Müfredat Programı*" olan 1924 programı amaçları, ders içerikleri ve öğretim yöntemleri açısından irdelendiğinde, *Tevhid-i Tedrisat Kanunu* öncesi dönemin iptidai mektepler müfredatlarına kıyasla önemli bazı yenilikler içerdiği görülür. Programı belirtilen boyutları ile değerlendirmeye geçmeden önce tarihsel kaynağı hakkında kısa bir bilgi vermek yararlı olacaktır.

2.1. Programın Kaynağı

Cumhuriyetin ilk yılında ilköğretim okulları olan "*Mekatib-i İptidaiye*"lerin işleyişinde ve öğretim programlarında herhangi bir değişim yapılamadığı için yürürlükte olan uygulama olduğu gibi sürdürülmüştür. O dönemin modern ilköğretim okulları olan "*Mekatib-i İptidaiye*"ler 1915 yılında çıkarılmış olan "*Mekatib-i Umumiye Talimatnamesi*"ne göre faaliyet göstermekteydiler ve eğitim-öğretim bu talimatnameye göre verilmekteydi. Talimatname 1914 yılında yayımlanmış olan *1330 (1914) Mekatib-i İptidaiye Ders Müfredatı*'nı esas almıştır. Programlar Mahmut Şevket Paşa Kabinesi'nde Maarif Nazırı olarak görev yapan Ahmet Şükrü Bey'in (24 Ocak 1913- 9 Aralık 1917) döneminde hazırlanmıştır. İlköğretim Teşkilat Kanunu'nu ve öğretim programlarını hazırlamak üzere Darülfünun ve Darülmualimin müdürleri ile hocalarından seçilen bir komisyon oluşturulmuştur. Hemen çalışmalarına başlayan komisyonun beş ay çalışarak tamamlamış olduğu program 1914 yılında yayımlanarak yürürlüğe konmuştur (Ergun, 1996: 182; Unat, 1964: 40). Gelişmiş ülkelerin programları toplanarak üzerinde çalışılmış 23 Eylül 1913 tarihinde 101 maddelik "*Tedrisat-ı İptidaiye Kanunu Muvakkati*" hazırlanmıştır. Bu kanun ilkokullar için önemli yenilikleri içermekteydi. Kanunun 23. maddesi Mekatib-i İptidaiyelerde okutulacak dersleri belirtiyordu. Yeni ilköğretim programlarında, Kıraat ve Hat, Lisan-ı Osmanî, Hesap ve Hendese, Tarih, Coğrafya, Dürus-ı Eşya, Malumat-ı Tabiye ve Tatbikstı, Hıfzıssıhha, Malumatı Medeniye ve Ahlâkiye, Elişleri ve Resim, Terbiye-i Bedeniye ve Mektep oyunları, Talim-i Askeri (erkekler), İdare-i Beytiye ve Dikiş (kızlara), Kuran-ı Kerim (müslümanlara), Malumat-ı Diniye (gayrimüslimlere), Gına derslerine yer verilmiştir (Ergün, 1996: 204–205; Unat, 1964: 40).

Mekatib-i İptidaiye Programları, Fransız ilkokulları sistemi esas alınarak düzenlenmiştir. II. Meşrutiyet'in ilk yıllarından itibaren bir bölümü *Numune Rüşdiyesi* haline getirilen ve daha önce *Merkez Rüşdiyesi* adı altında iptidai sınıflarıyla birlikte aşamalı olarak İstanbul'da açılmış olan okullardan başlayarak 6 yıllık "*Mekteb-i İptidailer*" haline dönüştürülmüştür. Bu düzenlemeye göre İptidai Mektepler, *Devre-i Ula*, *Devre-i Mutavassıta* ve *Devre-i Âliye* olmak üzere üç evreye ayrılmıştır. İptidai mekteplerinin bu yapısıyla uyumlu olarak hazırlanan programlar, iki ve altı dersaneli okullara göre olmak üzere iki ayrı biçimde düzenlenmişlerdir (Ayas, 1948: 226; Cicioğlu, : 92-93Ergun, 204–205; Maarif Nezareti, 1330; Unat, 40). Bu progamlar I. Dünya Savaşı'nın patlak vermesi üzerine herhangi bir değişime uğramaksızın Cumhuriyet dönemine kadar uygulanmıştır. 1924 tarihinde yapılan *II. Heyet-i İlmiye*'de kabul edilen ilkokul müfredatlarının hazırlanmasında 1915 tarihli *Mekatib-i İptidaiye Talimatnamesi* ve *1330 (1914) Mekatib-i İptidaiye Ders Müfredatı* esas alınmıştır.

2.2. Programın Amacı:

1924 İlk Mektepler Müfredat Programı'nda program ve içeriğinde yer verilen derslerin amaçları ayrı başlık ya da başlıklar altında verilmemiştir. Amaçların sistematik bir biçimde ilkokul ve dersler için belirlenerek programda yer bulması 1926 İlk Mektepler Müfredat Programı ile gerçekleşmiştir. İlk kez bu programda ayrıntılı bir biçimde ve maddeler halinde hem ilkokulun amaçları, hem de programda yer alan tüm derslerin amaçları “dersin gayesi” veya “dersin hedefi” başlıkları altında ayrıca verilmiştir. Ancak bir bütün olarak gerek ilköğretimin, gerekse derslerin amaçları 1924 İlk Mektepler Müfredat Programı'nın içerisine dağınık bir biçimde serpiştirilmiştir. İlkokulların amacı en kapsamlı biçimde “Musahabat-ı Ahlakiye ve Malumat-ı Vataniyye” müfredatı içerisinde ifade edilmiştir. Buna göre; ilk mekteplerden mezun olan çocukların büyük bir bölümü öğrenim hayatlarını burada noktalayacaklarından, bu gençler hayata atıldıktan sonra okulda iken karşılaşmadıkları ya da çocukluk devresinde kendileri için sözkonusu olmayan çeşitli olaylarla yüz yüze geleceklerdir. İlkokulun amacı bu gibi durumlarda çocukları bilinçli birer yurttaş olarak sağlıklı kararlar alabilecek biçimde hayata hazırlamaktır. Bu beklenti programda açık bir dille şöyle ifade edilmiştir: “Beş senelik bir tahsil ve terbiyeden sonra hayata atılan gençlerin, içtimai hayatın mekanizmasını, bilzarure temasda bulunacakları her şey, siyasi ve iktisadi müesseselerin mana ve ehemmiyetlerini, tefrik-i cumhuriyetin ne gibi fedakârlıklar pahasına tesis ettiğini, hakiki düsturlarını ve düşmanlarını, devlet mekanizmasının hangi esaslar üzerine kurulduğunu ve nasıl işlediğini mümkün olduğu kadar esaslı ve etraflı bir surette öğrenmeleri zaruridir (Maarif Vekâleti, 1924: 31). Bunların yanında ve daha önemli olarak programın amacı öğrencilerin gerçek yaşama hazırlanmaları, yaşamda karşılaçacakları durumlarla başa çıkabilecek karar alabilme becerilerini geliştirebilecek biçimde yetiştirmektir.

İlkokulların ve programının amacı, sosyal bilimler ve vatandaşlık eğitimine yönelik derslerin içeriklerinde doğrudan veya dolaylı biçime vurgulanmıştır. Bu amaç “Türkiye Cumhuriyeti'nin ulusalci, laik ve demokratik bir tutum ve düşünceye sahip yurttaşlarını yetiştirmek” biçiminde özetlenebilir. Programda belirtilen amaçlardan bir tanesi de çocuklara insani ve toplumsal değerlerin verilmesidir. Bu durum; “Musahabat-ı Ahlakiye ve Malumat-ı Vataniyye derslerinin “gayesi gençlere Türkiye Cumhuriyeti'nin bir vatandaşı olmak sıfatıyla malik oldukları hak ve vazifeleri tanıtmak, bütün hareketlerinde hâkim olması lazım gelen ahlâk esaslarını telkin etmek, velhasıl milli ve insani vazifelerini takdir ve ifa edebilecek bir hale getirmek” (Maarif Vekâleti, 1924: 29) biçiminde yer almıştır.

Derslerin içerikleri bütün bu amaçların gerçekleşmesini sağlayacak biçimde oluşturulmuştur. Programdan çıkarılabilecek amaçlardan bir tanesi de, özellikle Türkiye Cumhuriyeti'nin birer yurttaş olarak çocukların ailelerine, toplumsal çevrelerine, ulusa ve devlete karşı yerine getirmek zorunda olduğu yükümlülükler ve sahip olduğu haklar konusunda bilinçlendirmektir. Özel olarak herbir dersin amacı da yine içeriklerinde yer alan bazı konulardan beklenen işlevin belirtilmesi şeklinde verilmiştir. “Tabiat “Türkçe”, Tetkiki”, “Ev İdaresi”, “Musahabat-ı Ahlakiye ve Malumat-ı Vataniyye” derslerinin programları içerisinde bir ya da iki cümle ile derslerin “gayesi”nde ortak nokta olarak çocukların hayata hazırlanmaları, okul ise bu işi sağlayacak olan bir kurum olarak algılanmıştır.

2.3. Programın İçeriği:

II. Heyeti İlmiye toplantısında kabul edilen 1924 (1340) İlk Mektepler Öğretim Programı beş yıllık kesintisiz bir eğitim süresine göre düzenlenmiştir. Program Mekatib-i İptidaiye programlarında bulunan ve Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş ilkeleri ile bağdaşmayan dersler ve konuların ayıklanarak, yerine Cumhuriyetin eğitim anlayışını temsil eden yeni derslerin ve konuların eklenmesiyle ortaya çıkmış bir programdır.

1924 İlk Mektepler Müfredat Programı kız ve erkek ayrımı yapılmaksızın tek program olarak hazırlanmıştır. Ancak yayımlanan programda ders cetveli kız ve erkek olarak ayrı verilmiştir. Bunun nedeni programlarda okutulan bazı derslerin sadece kızlar için, bazı derslerin ise sadece erkekler için konmuş olması ya da ders saatlerinin farklılıklar göstermesidir. Yeni programa göre, erkekler 1. 2. 3. ve 4. sınıfta “El İşleri”, dersini haftada 2 saat olarak okurlarken, kızlar “El İşleri” dersini 1. ve 2. sınıfta haftada 2 saat olarak okuyacaklardı. Kızlar için ayrıca 3. 4. ve 5. sınıfta haftada 2 saat olarak okuyacakları “Nakış ve Biçki Dikiş” ve 5. sınıfta haftada 1 saat olarak okuyacakları “Ev İdaresi” dersleri konmuştur. Bu dersler erkek öğrencilerin programında yer almıyordu. Bunun dışında kız erkek öğrenciler için programda yer verilen dersler arasında bir farklılık yoktur. Bu iki dersten dolayı kız ve erkek öğrencilerin okuyacakları dersler iki ayrı cetvel halinde verilmiştir. Programa göre “gerek

kız, gerekse erkek mekteplerinde her gün öğleden evvel üç, öğleden sonra iki olmak üzere beş saat ders verilir. Pazartesi günleri öğleden sonra Terbiyevi Tenezzühler ve Muhâzaralar yapılır. Perşembe günü öğleden sonra dersler tatil edilir. Derslerin devam müddeti 40 dakika, teneffüslerin müddeti 10 dakika ve öğle teneffüsü 2 saattir” (Maarif Vekâleti, 1340: 3-4). Programda yer alan dersler müfredatın girişinde kız ve erkek olmak üzere ayrı çizelgeler halinde verilmiştir.

Çizelge 1: 1924 Öğretim Programı Kız ve Erkek İlk Mektepler Haftalık Ders Dağılımı
Cetveli (Maarif Vekâleti, 1924: 3-4)

DERSLER		ERKEKLER					KIZLAR				
		SINIF					SINIF				
		1	2	3	4	5	1	2	3	4	5
Türkçe	Alfabe	12	-	-	-	-	12	-	-	-	-
	Kıraat (İnşâd ve Temsil)	-	4	3	2	2	-	4	3	2	2
	İmlâ	-	2	2	1	1	-	2	2	1	1
	Tahrir	-	1	-	2	2	-	1	-	2	2
	Sarf	-	-	-	1	1	-	-	-	1	1
	Yazı (Sülus- Rika)	-	2	1	1	1	-	2	1	1	1
Kuran-ı Kerim ve Din Dersleri		-	2	2	2	2	-	2	2	2	2
Hesap		2	3	3	3	2	2	3	3	3	2
Hendese		-	-	-	1	2	-	-	-	1	2
Tarih		-	-	1	2	2	-	-	1	2	2
Coğrafya		-	-	1	2	2	-	-	1	2	2
Tabiat Tetkiki, Ziraat, Hıfzıssıhha		3	3	2	2	2	3	3	2	2	2
Ev İdaresi (Kızlar)		-	-	-	-	-	-	-	-	-	1
Müşahabat-ı Ahlakiye ve Malumat-ı Vataniye		1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Resim		2	2	2	2	2	2	2	2	2	2
El İşleri		2	2	2	2	-	2	2	-	-	-
Musiki		2	2	2	1	1	2	2	2	1	1
Terbiye-i Bedeniye		2	2	2	1	1	2	2	2	1	1
Nakış, Biçki ve Dikiş (Kızlar)		-	-	-	-	-	-	-	2	2	2
YEKÜN		26	26	26	26	26	26	26	26	26	26

1924 programında belirtilen diğer önemli bir nokta ders cetvellerinden hemen sonra programlarda bulunan hangi derslerde çocuklara ders kitabı verileceğinin özellikle belirtilmiş olmasıdır. (Maarif Vekâleti, 1340: 2). Bunun dışında kalan derslerde öğrencilere kitap verilmeyecektir. Bilindiği üzere II. Heyet-i İlmiye toplantısında kitapsız olarak yürütülecek olan bu tür dersler için öğretmenlere yardımcı olmak üzere rehber kitaplar hazırlanması kararlaştırılmıştır. “İlk Mekteplerde Çocuklara Verilecek Ders Kitapları” başlığı altında hangi derslerde ve kaçınıcı sınıflarda çocuklara ders kitabı verileceği ayrıca belirtilmiştir (Maarif Vekâleti, 1924: 5). Buna göre çocuklara ders kitabı verilecek olan dersler programda şöyledir:

Elifba	: 1. Sınıfta
Kuran-ı Kerim Elifbası	: 2. Sınıfta
Eczâ-yı Şerife ve Kuran-ı Kerim:	2. Sınıftan itibaren tüm sınıflarda
Kıraat	: 1. Sınıftan itibaren tüm sınıflarda
Sarf	: 4. ve 5. Sınıflarda
Hesap	: 3. 4. ve 5. Sınıflarda
Hendese	: 5. Sınıflarda
Tarih	: 3. 4. ve 5. Sınıflarda
Coğrafya	: 3. 4. ve 5. Sınıflarda
Tabiat Tetkiki, Ziraat ve Hıfzıssıhha:	4. ve 5. Sınıflarda
Müşahabat-ı Ahlâkiye ve Malumat-ı Vataniye:	4. ve 5. Sınıflarda

Programda ilk mekteplerde öğrencilerin okuyacakları dersler, derslerin konuları ve öğretim yöntemleri de verilmiştir. Dönemin eğitiminin amaçlarının yanı sıra, öğretim, eğitim bilim ve bilimlerin buldukları akademik düzey hakkında da fikir vermektedir. Bu nedenle 1924 İlk Mektepler Müfredatı’nda yer alan dersler ile ilgili açıklamaların ders cetvelindeki sırasına uygun olarak ana hatları ile verilmesi yararlı olacaktır.

2.3.1. Türkçe; 1924 İlk Mektepler Müfredat Programı'nda Türkçe derslerine büyük bir önem verilmiştir. Türkçe dersleri programda; “Alfabe”, “Kıraat ve İnşad”, “İmlâ”, “Sarf” ve “Yazı (Sülüs ve Rik’a)” dersleri olarak ayrı ayrı yer almıştır. Programda yer alan Türkçe derslerinin her birinin ne amaçla kondukları, hangi yöntemlerle işlenmeleri gerektiği ve öğrencilerin gelişimine ne gibi katkıda bulunacakları da yine maddeler halinde açıklanmıştır. Ayrıca Türkçe derslerinde öğretmenlerin kaçınmaları gereken yöntemle ilişkin yanlışlara da yer verilmiş ve bunlardan sakınılması vurgulanmıştır. Ancak henüz harf devriminin yapılmamış olmasından dolayı Türkçe öğretimi yürürlükte olan eski alfabeye göre hazırlanmıştır. Dersler 1. sınıfta haftada 12 saat Elifba (Alfabe) olmak üzere 2. sınıfta 9 saat, 3. sınıfta 8 saat, 4 ve 5. sınıflarda 7 saat olarak belirlenmiştir. Türkçe derslerine ayrılan zaman 2. 3. 4. ve 5. Sınıflarda “Kıraat (inşad, temsil)”, “İmlâ”, “Sarf”, “Tahrir” ve “Yazı” olarak da ayrıca bölünmüştür. Elifba derslerinde; “*Maarif Vekâleti İlk mekteplerde çocuklara elifba tedris eden muallimleri tedrisatta savtî usul ile kelime usulünden birini intihap etmekte muhayyer bırakmıştır. Her iki usule göre takip olunacak yollar ayrı bir talimatname ile izah olunacaktır*” denilmektedir. Programda “Elifba” dersinin nasıl yürütüleceği ne zaman yapılacağı ve nelere dikkat edileceği açıklanmıştır. Daha sonra Elifba dışında kalan Türkçe derslerinin her birinin yürütülmesinde dikkat edilmesi gereken ilkeler verilmiştir (Maarif Vekâleti, 1924: 6–12).

2.3.2. Kuran-ı Kerim ve Din Dersleri; Bu ders programda 2. 3. 4. ve 5. sınıflarda haftada ikişer saat olarak belirlenmiştir:

2. Sınıfta; “*Kuran-ı Kerim elifbası gösterildikten sonra Kuran-ı Kerim tedrisatına başlanacak ve amme cüzüne devam olunacaktır. Muallim, bu derslerde münasib düştükçe Hazreti Peygamberin menakıb-ı seniyesini izah edecek İslam muhabbetini çocukların kalbinde başlatacaktır.*”

3. Sınıfta; *din dersleri de Kuran-ı Kerim’e tahsis olunacak ve bu esnada muallim münasib düştükçe Hazreti Peygamber ve Ashab-ı Kiram’ın ulvi menkibelerini izah edecektir.*

4. Sınıfta; *Kuran-ı Kerim tilavatine devam olunacak ve muallim münasib düştükçe İslam’ın şartlarını ve iman edilmesi şart olan dini meseleleri izah edecek ve Hazreti fahr-i âlem ile diğer peygamberlerin menkibelerini anlatacaktır. Bu sınıfta namaz surelerinden bazıları ezberletilir ve ameli olarak nasıl abdest alınacağı ve nasıl namaz kılınacağı öğretilir.*

5. Sınıfta; *Kuran-ı Kerim salavatine devam olunacak ve talebenin abdest ve namaz hakkındaki malumatı takviye edilecektir. Oruç nasıl tutulur, hacca nasıl gidilir [mecnâ’len] izah edilecektir* (Maarif Vekâleti, 1924: 13–14).

2.3.3. Hesap; matematiğin aritmetiğe ait konularını içeren bir ders olarak, 1. ve 5. sınıflarda haftada 2 saat, 2. 3. ve 4. sınıflarda haftada 3 saat olarak yer almıştır.

1. Sınıfta; sayılar, sayıların düzgün biçimde yazılması; sözlü hesap olarak toplama işlemi; eşyaların bölünmesi yoluyla kesir fikri; kuruş, mecdiye ve lira olarak paraların öğretilmesi; zaman birimleri; yirmiyeye kadar toplama ve çıkarma işlemlerinin yapılmasına yer verilmiştir.

2. Sınıfta; bine kadar sayılar, basit dört işlemler, ona kadar birer birer, yirmiyeye kadar ikişer ikişer, otuza kadar üçer üçer, kırka kadar dörder dörder, elliye kadar beşer beşer, sayılması; iki haneli sayıların toplanması; bir ve iki haneli rakamların çıkarılması; kerrât cedvelinin yarısı; üçte bir, beşte bir, onda bir olarak kesirler; yirmiyeye kadar basit dört işlemin zihinsel olarak yapılması; zaman ve para birimlerinin öğretilmesi kararlaştırılmıştır

3. Sınıfta; İkinci sınıf konularının tekrarının yanı sıra, yüz bine kadar sayılar; üç dört sıra olarak bir ve iki haneli toplama işlemi; ona kadar birer birer, yirmiyeye kadar ikişer ikişer, otuza kadar üçere üçer, kırka kadar dörder dörder, elliye kadar beşer beşer, yüze kadar onar onar, sayma işlemi; bir, iki ve üç haneli sayıların bir haneli sayılarla tahtada ve kâğıt üzerinde bölünmesi; kerrât cedvelinin tamamının yanı sıra, iki haneli sayıların bir ve iki haneli sayılarla tahtada ve kâğıt üzerinde çarpımı; tüm işlemlerin hızlı bir biçimde zihinden yapılması; para ve zaman birimleri öğretilmektedir.

4. Sınıfta; Daha önceki konuların tekrar ve takviyesinin yapılması kararlaştırılmıştır. Sütun hâlinde alt alta yazılmış yedi, sekiz sıralı, bir, iki, üç ve dört haneli sayıların toplanması; beş ve altı haneye kadar, sayıların açık ve kolay bir biçimde çıkarılması öğretilmektedir. Yine dört işlemde, iki ve üç haneli sayıların, iki ve üç haneli sayılarla çarpılması; altı haneye kadar sayıların bir ve iki haneli sayılara bölünmesi; kesir fikrinin âşar oranları üzerinden öğretilmesi, uzunluk ölçüleri konularına yer verilmiştir.

5. Sınıf programında; oran hesapları, faiz hesapları, maliyet hesapları, uzunluk hesapları, hacim hesapları, ağırlık ölçüleri, arazi ve hububat ölçüleri, uzunluk birimleri gibi konuların ve bütün işlemlerin zihinden yapılması öğretilmektedir (Maarif Vekâleti, 1924: 15-20).

2.3.4. Hendese; Matematiğin geometrik konularını içeren bu derse 4. Sınıfta 1 saat, 5. sınıfta 2 saatlik bir zaman ayrılmıştır. Bazı teoremlerin kuru kuruya anlatımı yerine uygulamalı olarak öğretilmesi programda özellikle vurgulanmıştır. Geometrik şekillerin mukavvadan hazırlanması ya da arazi üzerinde gözlenmesi esas alınmıştır. Alan, hacim, yüzey gibi bütün ölçüm işlerinin matematiksel olarak ve uygulamalı bir biçimde pratik yaşamın gereksinimlerine yönelik olarak öğretilmesi benimsenmiş, öğrencilerin pratik yaşamlarında kullanamayacakları soyut işlemler ve ayrıntılarla meşgul edilmesinden özellikle sakınılmıştır (Maarif Vekâleti, 1924: 21–22).

2.3.5. Tarih; eskinin iptidai mektep programları ile kıyaslandıklarında tarih programında önemli düzenlemelere gidildiği görülür. Cumhuriyet döneminin ilköğretim programı düzenlemesi olan *1924 İlk Mektepler Müfredat Programı*’nda, *Mekatib-i İptidaiye* programlarında bulunan Saltanat, Osmanlı Hanedanı ve Hilâfet ile ilgili konular çıkarılmıştır. Bunun yerine, Türk Kurtuluş Savaşı Tarihi, Türkiye Cumhuriyeti Devletinin Kuruluşu, Sevr ve Lozan anlaşmaları, Cumhuriyetin ilanı, Hilafetin kaldırılması gibi konular eklenmiştir. Genç kuşakları duygusal olarak Osmanlıdan koparmayı ve Cumhuriyetle olan bağlarını güçlendirmeyi esas alan bu değişiklikler; “*1924 İlk Mektepler Öğretim Programında*”; “*Sarayın Hıyanetleri, Milli İntibah Devri, İstiklal Harbi, Yeni Türkiye Devletinin Kuruluşu, Lozan Muahedesi, Cumhuriyet, Bugünkü Türk İlmî, On dokuzuncu Asır, Başlıca Keşifler ve İhtiralar. Avrupalıların Müstemlekât Siyaseti*” başlıkları altında verilmişlerdir. Böylece ilk kez Türkiye Cumhuriyeti’nin tarihsel geçmişi de okullarda okutulan tarih derslerinin bir parçası haline gelirken, Saltanat ve Hilafet anlayışını temsil eden anlam ve geçerliliğini yitirmiş olan konular ve bunların verilisinde güdülen amaçlar da tasfiye edilmiş oluyordu. Tarih derslerinin, eskiden olduğu gibi, hanedan ailesini otoritesi yerine, Türk ve Dünya uygarlıkları tarihi esas alınarak verilmesi kararlaştırılmıştır (Maarif Vekâleti, 1924: 23–25).

2.3.6. Coğrafya; dersi için 3. sınıfta haftada 1 saat, 4. ve 5. sınıflarda ikişer saatlik bir zaman ayrılmıştır.

3. Sınıfta; verilen coğrafya derslerinde, “*mektebin bulunduğu mahallin mevzii coğrafyası*”na ayrılmıştır. “*Çocuklara kuru kuru coğrafya malumatı vermekten ziyade o mahallin halkının iktisadi faaliyetleri hakkında talebede alakalar uyandırmaya ve o mahal ile muhtelif şehirleri, muntika ve memleketler arasında cari olan iktisadi münasebetlere nazarı dikkatlerini celb etmeğe ihtimam verilmelidir.*” Sınıfta plan, mektebin planı, mektebin bulunduğu mahallenin planı, şehir veya köyün planı, harita fikri. Şark, garb, şimal ve cenub hakkında ameli malumat ...”

4. Sınıfta; *coğrafi istilahlar, hadisatı tabiiyenin izahı. Rüzgâr, yağmur, kar, med ve cezir, akıntılar, volkan, zelzele. Türkiye: Mevkiii, hududu, avarızı, nehirleri, denizleri, sahilleri, iklim. Hayat-ı hayvaniye. Mahsulât. Nüfus. İdari taksimat. Sanayii. Ticaret. En mühim ticari merkezleri. Vesait-i nakliye.*

5. Sınıfta; “*arzi heyet-i umumiyesiyle mütala. Arzın küreviyatı, hareketleri. Kutublar. Mevsimler. Muntikalar. Sıcak, soğuk ve mutedil iklimlerde yaşayan insanların tarz-ı maişeti, hayatı bu muntikalardaki hayvanat ve nebatat. Mevkii coğrafyanın insanlar üzerindeki tesiri. Kıtalar: Umumi malumat. Her kıtanın ahvali tabiiyye ve beşeriyyesi. Başlıca memleketler. Türkiyeyi en çok alakadar eden memleketler... Türkiye ile cari olan iktisadi münasebetleri üzerinde ısrar olunacaktır* (Maarif Vekâleti, 1924: 26–28).”

2.3.7. Tabiat Tetkiki, Ziraat ve Hıfzıssıhha; eski programlarda “*Eşya Dersi*” ünvanıyla mevcut olan dersin yerine konulmuştur. “*Tabiatı Tetkik derslerinin gayesi çocuğun tabii hayatında bulunan gıdamız, elbisemiz ve umumi hayatımızla alakadar olan hayvanlar, nebatlar ve sair mahsulleri bütün hayatı safhalarıyla birlikte canlı olarak tetkik etmektir*”. Derslerin mutlaka doğal ortamda yapılması, uygulama ve çevre incelemelerine önem verilmesi gerektiği programda “*tabiatı tetkik derslerinde yapılacak tetkikler, mutlaka doğrudan doğruya tabii tetkik esasına istinad edilmelidir. Tetkik ettirilecek çiçekler, meyvalar ve sair zirai mahsuller mümkün olduğu mertebe mektebin bahçesinde veya saksılarda yetiştirilir. Veya talebe bunların yetiştirildikleri yere götürülerek orada tetkik ettirilir. Muhtelif mevsimlerde talebeye yaptırılacak gezilerde mektebin haricinde sokaklarda kırlarda, bahçelerde ve tarlalarda tesadüf edilen nebatlar, hayvanlar ve tabii hadiseler*

hakkında çocuklara seviyelerine göre tetkikler yaptırılır” ifadeleriyle vurgulanmıştır (Maarif Vekâleti, 1924: 38-).

2.3.8. Ev İdaresi; Kızlar için 5. sınıfta haftada 1 saatlik bir zaman ayrılmıştır. Dersin programında yer alan belli başlı konu başlıkları şunlardır: “*Ev, aile, ev idaresinin faide ve ehemmiyeti, ev hanımı, tasarruf, ihtiyat, temizlik, intizam, tanzim-i mesai. Mesken, meskenin şeraiti hususiyesi, taksimatı, tefrişi, tezyini. Ev eşyalarının usul-ü muhafazası, cilalar ve sair usuller. Ev tenviri, teshîni, havalandırması, vesaiti tenviriye ve teshîniyenin muhafazası usulü, temizlenmesi ve tedbiri muhafazası. Aile bütçesi, bütçe defterinin gayet basit usulde tanzimi. Çarşı ve pazardan mübaya usulü, Adab-ı muaşeret, Melbusat ve çamaşır, eskiden bozma ve tamir. Çamaşır yıkama usulleri, ütü, kola, leke çıkarma*”. Programda yer alan konular günlük yaşamın bir parçası olan işlerin bilimsel yöntemlerle ve verimli bir biçimde yapılmasını öğretmeye yöneliktir. Bu işler ailedeki iş bölümü kapsamında bir ev hanımının payına düşen sorumluluklar olarak algılandığı için gelecekte evlerinin hanımı olacak kız çocuklarının ev idarelerini daha bilinçli bir biçimde yapabilmeleri için hayata hazırlamayı amaçlamıştır (Maarif Vekâleti, 1924: 44).

2.3.9. Musahabat-ı Ahlâkiye ve Malumat-ı Vatanîyye; tarih müfredatları dışında en önemli yenilik *Musahabat-ı Ahlâkiye ve Malumat-ı Vatanîyye* derslerinde olmuştur. İmparatorluk döneminde çocukları hanedan ailesi etrafında birleştirmeyi amaçlayan bir anlayışla yetiştirme düşüncesiyle son dönemlerde “Malumat-ı Vatanîyye” ve “Ahlâk Dersleri”ne de ihtiyaç duyulmuştu. Bu derslerin içeriği çocukların hanedan ailesine bağlılığını pekiştirecek bir siyasi ve ahlaki eğitim verebilecek biçimde hazırlanmıştır. Bundan dolayı bu iki ders zaman zaman ayrılmış olmasına karşın, genellikle birlikte düşünülmüştür. 1924 programında bu ders üzerinde büyük bir özenle durulmuştur. Gençlerin kendilerini Türkiye Cumhuriyeti ve toplumunu korumak uğruna feda edebilecek biçimde bir ahlak ve yurtseverlik duygusu ile yetişmelerini sağlayacak biçimde yeniden düzenlenmiştir. Öğretim programında “Musahabat-ı Ahlâkiye ve Malumat-ı Vatanîyye” “*derslerinin gayesi gençlere Türkiye Cumhuriyeti'nin bir vatandaşı olmak sıfatıyla malik oldukları hak ve vazifeleri tanıtmak, bütün hareketlerinde hâkim olması lazım gelen ahlak esaslarını telkin etmek, velhasıl milli ve insani vazifelerini takdir ve ifa edebilecek bir hale getirmek*” biçiminde ifade edilmiştir. Dersler beş yıl boyunca her sınıfta haftada 1 saat olarak planlanmıştır. 1. 2. 3. sınıflardaki dersler “*Musahabat-ı Ahlâkiye*”, 4. ve 5. sınıflardakiler ise “*Malumat-ı Vatanîyye*” konularına ayrılmıştır.

“Musahabat-ı Ahlâkiyye” dersleri yöntem olarak “*ahlâki esasları çocukların vücudunda canlı bir surette, yaşatacak samimi musahabeler şeklinde verilecektir. Muallim bu musahabeler esnasında yüksek ahlak ve fazilet numunelerini gösterecek, büyük milli kahramanların hayat ve faaliyet ve sergüzeştlerini cazib hikayeler şeklinde anlatacaktır.*” Böyle bir yöntemle işlenen dersler “*Çocukların, mektep hayatında birkaç sene böyle bir fazilet ve samimiyet havası içinde ruhen ve fikren yaşamaları, onların ahlaki ve manevi mukadderatı üzerinde çok müessir olur. İnsaniyete şeref veren büyük adamların ve kahramanların canlı sergüzeştleri, kuru ve cansız ahlak kaidelerinin temin edemeyeceği tesiri hâsıl eder. Çocukların fikirlerini ve kalblerini yüksek insani hislere karşı açtığı gibi onları faziletli olmaya da sevk eder. Bu devrede çocuklara mücerred ahlak kaidelerini öğretmekden ziyade, kendilerine ahlaki ve içtimai itiyadlar kazandırmak lazımdır. Bunun için mektebler maddi ve manevi hayatı, çocuklarda temizlik, intizam, nezaket, doğruluk, teavün ve tesanüd, güzel ve iyi şeylere karşı muhabbet, tanzim edilmelidir. Çocukların daha ilk sınıftan itibaren mektebin umumi hayatına iştirak edilmesi yaşlarının, idraklerinin derecesine göre kendilerine küçük vazifeler tevdi olunması, koleksiyonlar, sınıf müzesinin, kütüphanenin, mektep bahçesinin müştereken vücuda getirilmesi, bazı işlerin müştereken başlaması, bazı eşyanın müştereken imal edilmesi gibi tedbirler, çocuklarda intizam ve faaliyet, teavün ve tesanüd, şahsi ve müşterek mesuliyet hisleri gibi en yüksek ahlaki ve içtimai kabiliyetlerin inkişaf ve takviyesine hizmet eder. Bu dersten beklenen amaçlar en somut biçimde ifade ediliyordu (Maarif Vekâleti, 1924: 29–32).*

Çevrede olan biten olaylardan yola çıkılarak çocuklar iyi ve kötü olan davranışlar hakkında bilgilendirileceklerdir. Günün önemli olaylarından iyi ve kötünün öğretimi için canlı bir sohbet ve tartışma havası içerisinde yararlanılacaktır.

Çocuklara okulun işleyişinde, okul yaşamında görev ve sorumluluklar verilerek hem toplumsal yaşama hazırlanacak, hem de düşüncelerini özgürce ifade etme ve haklarını savunma bilinci verilecektir. Ülke ve yurt sorunlarına ilgilerinin gelişmesi ve sorumlu birer yurttaş olmaları

sağlanacaktır. Böylece doğrudan kendi deneyimleri ile en iyi yönetim biçiminin vatandaşların söz sahibi oldukları cumhuriyet yönetimi olduğunu kavramaları amaçlanmıştır

“*Musahabat-ı Ahlakiye ve Malumat-ı Vataniyye*” dersinde 4. ve 5. sınıfta ise “Malumatı Vataniyye” eğitimi verilmesi uygun bulunmuştur. 4. Sınıf programında iki konunun verildiği görülmektedir. Bunlardan birincisi çocukların bir birey olarak ailelerine ve topluma karşı olan hakları ve sorumlulukları konusudur. “*Ferd ve cemiyet*” başlığı altında; kendilerine, ailelerine, topluma ve insanlığa karşı haklar ve ödevler başlıkları altında çocukların sorumlu ve bilinçli birer yurttaş olarak yetişmelerini sağlayacak olan değerlerin kazandırılmasına ağırlık verilmiştir. İkinci bölümde ise; belediyelerin yurttaşlara karşı görevleri ve yurttaşların sorumlulukları konusu ele alınmıştır. Bu bölüm altında belediyelerin hemşehrilerinin sağlıklı yaşam ve konut sağlığı, felaketlerle ve özellikle yangınlarla mücadele, sokaklar ve korunması, halkın nezih bir biçimde eğlenmesini sağlayacak olan ortamların yaratılması, vatandaşlarının yaşamlarını ve mallarını korumaya yönelik olarak yapması gereken hizmetlerin öğretimi amaçlanmıştır. Bir bütün olarak değerlendirildiğinde 4. Sınıf programında *ve Malumat-ı Vataniyye* kapsamında çağdaş, bireysel, toplumsal ve insani değerlerin içselleştirilmesini sağlayacak bir içeriğin esas alındığı dikkat çekmektedir (Maarif Vekâleti, 1924: 33–37).

5. Sınıf, programında yer alan konuların ise daha çok siyasal ve ideolojik bir eğitime yönelik olduğu dikkat çekmektedir. Bu amaç programda yer alan konu başlıklarına göz atıldığında çok yalın bir biçimde anlaşılmaktadır: “*Vatan, millet, devlet hükümet. Hükümetin muhtelif şekilleri. Milli hükümet, Hükümet-i meşruta ve cumhuriyet. Ne için Cumhuriyet en iyi şekli hükümettir? Cumhuriyetin halka temin ettiği faydeler. Halkın ve milli istiklalin düşmanları.*

Milli Kurtuluş ve İstiklal Mücadelesi'nin tarihçesi. Türkiye Büyük Millet Meclisinin teşkili. Türkiye Cumhuriyetinin ilanı. Cumhuriyet idaresinin evvelki idarelere tefevvuk ve râcihatı sebepleri.

Teşkilatı Esasiye Kanunu. En esaslı maddelerinin izahı.

Cumhuriyetin vatandaşlara temin ettiği siyasi haklar. Hürriyet, müsavat, masuniyet. Vicdan, fikir, kelam, neşir, seyahat, akd, say ve amel, temellük ve tasarruf, içtimai, cemiyet, şirket hak ve hürriyetleri. İntihab hakkı. Ehemmiyeti. Bizde intihab. Belediye intihabatı. Umumi intihabat.

Türkiye Büyük Millet Meclisi. Teşrii ve icrai vazifeleri. Kanun nasıl yapılır?

Devlet bütçesi nedir? Reis-i cumhur. Tarz-ı intihabı. Vazife ve salahiyeti. İcra vekilleri heyeti. Vazife salahiyeti ve mesuliyeti. Muhtelif vekâletler hakkında mecmul malumat.

Devletin asayiş ve inzıbatı temine matuf vazifeleri: Polis, Jandarma, adliye teşkilatı. Tarz-ı faaliyetleri. Vazife salahiyetlerinin hududu.

Cürüm. Ceza. Türkiye Cumhuriyetinin muhtelif mahkemeleri hakkında mecmul malumat. Muhtelif mahkemelerde davalar nasıl takib olunur:

Devletin iktisadi hayata aid vazifeleri: Halkın hayat ve sıhhati. İktisadi hayatta menfaati umumiye namına devletin müdahalesi. Posta, telgraf ve telefon, tenvirat, su, mezbahalar, yollar, kanallar, limanlar, madenler gibi muesseselerle devletin münasebeti. Hayat bahallılığına, ihtikâra, mesken buhranına karşı halkın lehine tedbirler ittihazı.

Eytam ve erâmil, evladı şüheda, fakir çocukları, maluleyn-i guzat için müesseseler, darüleytamlar. Hastahaneler, irtizâ'haneler küşadı.

Vatandaşların vezai fi. Türkiye Cumhuriyetinin kanunlarına itaat, vergi, askerlik borcu. Mudafa'a-i milliyye, lüzum ve ehemmiyeti. Türk sancağına hürmet. Vatanperverlik. Vatana karşı fedakarlık. Cumhuriyet idareyi müdafaa için bezl-i nefis. Milli iktisad misakına riayet.

İdari Teşkilat: Vilayet, kaza, nahiye, meclis-i umumi, vilayet. Vali, kaymakam, nahiye müdürü, şehir emini, belediye reisi. Vazife ve salahiyetleri. Mektebin bulunduğu şehrin idari teşkilatı hakkında mecmul bir fikir. Vilayet, kaza ve nahiye teşkilatının mecmulen mukayesesi” (Maarif Vekâleti, 1924: 35–37).

“*Musahabat-ı Ahlâkiye ve Malumat-ı Vataniyye*” derslerinin içeriği Cumhuriyet'in yurttaşlarında sahip olmasını istediği insani değerleri, toplum anlayışını, ahlâk ilkelerini ve yurt sevgisini tanımlayıcı olması açısından son derece önemlidir. “Türkiye Cumhuriyeti’ni kuran Türkiye Halkının” ulusal bilincinin inşa edilmesini amaçlayan tarih anlayışının somutlaştığı “*Türk Tarih Tezi*” ni yansıtan kitapların 1931 yılında ortaya konmasından önceki yıllarda, ulusal bilincin ve ulusal karakterin oluşturulması görevinin büyük ölçüde ilk mekteplerde “*Musahabat-ı Ahlakiye ve Malumat-ı Vataniyye*” derslerine yüklendiği anlaşılmaktadır. Liselerin birinci devresi olan Orta Mekteplerde bu işlevi “*Malumat-ı Vataniyye*” Liselerin ikinci devresinde ise “içtimaiyat” dersleri yerine

getirmektedir. Tarih, Türkçe, Türk Dili ve Edebiyatı dersleri üzerinde yapılan düzenlemeler Cumhuriyetin ilkeleriyle uymayan saltanat döneminden kalma eski yaklaşımların ayıklanması ve yeni anlayışı temsil eden konuların eklenmesi şeklindeki tadilatlar olarak kalmıştır. Bu alanlarda Türkiye Cumhuriyeti'nin anlayışını temsil eden düzenlemeler 1928–1935 arası süreçte, Harf Devriminin yapılması, Türk Tarih Tezi ve Güneş Dil Teorisinin ortaya konmasından sonra yapılabilmektedir.

Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşu sürecinde “*Türkiye Cumhuriyeti’ni kuran Türkiye halkı*” olarak tanımlanmış olan insanların etnik ve dinsel kimliklerinden bağımsız olarak “*vatandaşlık aidiyeti*” altında bir potada birleştirilmek istendikleri, bir devlet ulusu kavramı esas alınmıştır. Birlikte kurulan bir devletin ulusunu oluşturan unsurlar olarak “*Vatandaşlık aidiyeti*” altında birleştirilen farklı özelliklere sahip birey ve gruplar, diğer tüm kimliklerinden bağımsız olarak haklar ve ödevler karşısındaki konumları ve devlete karşı tutumları temelinde anlamlandırılmışlardır. Cumhuriyetin yurttaşlarının, bunun dışında kalan tüm etnik ve dinsel aidiyetleri kendi özgüllükleri olarak değerlendirilmiştir. Cumhuriyet ile birlikte toplumun içselleştirmesi istenen ahlâki değerler ve yurttaş kimliğinin en önemli iletim aracı olan “*Musahabat-ı Ahlakiye ve Malumat-ı Vataniyye*” “*Malumat-ı Vataniyye*” ve “*İçtimaiyat*” dersleri olmuştur. “*Musahabat-ı Ahlakiye*” ve “*İçtimaiyat*” derslerinde çağdaş insani, ahlaki ve toplumsal değerler, “*Malumat-ı Vataniyye*” konuları ile de vatandaşlık ve vatanperverlik duygularının aktarımına ağırlık verilmiştir. Söz konusu dersler ile ilgili olarak yapılan değerlendirmeler oldukça sınırlı kalmıştır. 1924 yılı programları eski harfli olmaları dolayısıyla incelenemedikleri için, daha çok harf devrimi sonrasında ait programlar üzerinden yapılan değerlendirmeler, 1924 yılında yayımlanmış olan programlar için de genellenmiştir. Bu derslere ilişkin harf devriminden sonraki programlarda verilenler önceki dönemlere de genellenmiştir (Üstel, 2004). Bu nedenle derslere ilişkin programlar büyük ölçüde müfredatta verilen metinlere bağlı kalınarak ifade edildikleri biçimiyle olduğu gibi yansıtılmıştır.

2.3.10. Resim; resim derslerinde öğretmenlerin öğrencilerine;

1. *Sınıfta;* hayali, tabiattan, ezberden ve ihtiyari resimler yaptırılması,

2. *Sınıfta;* 1. Sınıf programının tekrarı,

3. *Sınıfta;* hayali resim, tabiattan resim, ezberden resim, tederisi resim, iptidai resim tezyini idmanlar, iptidai resm-i hendesi, alat ve edavat-ı hendesiye resimleri ve ihtiyari resim konularında resim,

4. *Sınıfta;* 3. Sınıf programının tekrarı

5. Sınıfın programı ise; hayali, tabiattan, ezberden, tederisi, terbiyevi, hendesi ve ihtiyari resimler yaptırılması esas alınarak işlenmesi kabul edilmiştir (Maarif Vekâleti, 1924: 45–47).

2.3.11. El İşleri: Bu derslerde yapılacak işlerin öğrencilerin düzeylerine uygun olmasına özen gösterilmiştir.

1. Sınıfta; öğrencileri yaptırılacak işler, kâğıt yırtmak, kâğıt örmeleri, kâğıt kesmeleri, çubuk ve şerit işleri, kâğıt kesmek ve bükme, hazır kaba kâğıt üzerinden inşaat, toprak ve kum işleri, çamur işleri, yaptırılacaktır.

2. Sınıfta; kâğıt bükme, şerit bükme, kâğıt kesme, kaba kâğıttan inşaat, toprak, kum işleri ve çamur işleri öğretilecektir.

3. Sınıfta; şerit bükme, kâğıt bükme, kaba kâğıt işleri, ip örmeleri, toprak işleri, çamur işleri, kuru ağaç dallarından işler yaptırılacaktır.

4. Sınıfta; Kesme, kaba kâğıt, mukavva, toprak işleri, çamur işleri, ağaç dallarından işler öğretilecektir.

5. *Sınıfta;* kâğıt kesme, mukavva işleri, mücellitlik, tel işleri, tahta işleri, teneke işleri, çamur işleri, alçı işleri, sac işleri ve demir işlerinin öğretimine yer verilmiş ve bu işlerin nasıl yapılacağı ayrıntılı olarak verilmiştir (Maarif Vekâleti, 1924: 48–55).

2.3.12. Müzik; 1914 “*Mekatib-i İptidaiye DersMüfredatı*”nda ders cetvelinde her sınıfta haftada 1 saat müzik dersi yapılması kararlaştırılmıştır. Ancak, programda ana sınıfları müzik dersinde hangi faaliyetlerin yapılacağı açıklanmış olmasına karşın, iptidai sınıflarında müzik dersi için herhangi bir açıklama yapılmamıştır. 1924 *İlk Mektepler Müfredatı*’ndaki müzik konuları şöyle sıralanmıştır: “*İlk mekteplerin birinci, ikinci ve üçüncü sınıflarında şifahi olarak tek sesli şarkılar talim edilir. Çocukların seviyesiyle mütenasib güzel parçalarla talebenin kulakları ve sesleri terbiye edilir. Seslerin düzgün ve temiz olarak çıkmasına ve burundan çıkarttırılmamasına dikkat edilmelidir. İntihab*

edilecek şarkılarda büyük fasılalar bulunmamalı ve teganniyatta bilhassa ritmik temenna itina edilmelidir. 4. sınıfta majör ve minör gamlar ile iki sesli ve küçük fasıllı ufak şarkılar teganni ettirilecektir. Solfeje dair basit ve iptidai mübahat” verilmesi, beşinci sınıflarda “teganniyatda tevsî edilmiş fasılalarla iki sesli şarkılara devam, çizgi altında (Sol) a kadar çizgi üstünde (re) ye kadar hat manzurlardaki notalar öğretilir. Sekizlik ve on altılık kısmetler, sükutleriyle (duraklarıyla) beraber tatbik ettirilir” bu içeriğin yanı sıra, dersin öğretiminde dikkat edilmesi gereken noktalar vurgulanmıştır. 1924 İlk Mektepler Müferadati’nda musiki dersi programında genel hatları ile de olsa işlenecek konuların ve dersin öğretiminde dikkat edilmesi gereken noktaların verilmiş olması oldukça önemli bir gelişmedir (Maarif Vekâleti, 1924: 56–57).

2.3.13. Terbiye-i Bedeniye; programda bu derse 1.2.3. sınıflarda haftada 2 saat, 4. ve 5. sınıflarda ise 1 saat olarak yer verilmiştir. Sınıf düzeyinde hangi faaliyetlerin, hareket ve oyunların yapılacağı açıklanmadan önce *Terbiye-i Bedeniye* dersi için üç maddelik bir genel çerçeve çizilmiştir. Buna göre;

- 1- Muallimler sene-i dersiyenin ilk haftasından başlayarak, 30 haftada terbiye-bedeniye ve mektep oyunlarını ikmal edecekler, otuz birinci haftadan imtihanlara kadar, esas muhafaza edilmek suretiyle, kendileri program tanzim edeceklerdir.
- 2- Sınıfların mevcuduna göre talebenin adedi yüzü tecavüz etmedikçe hepsini birlikte ve yüzden fazlaysa, iki kısma tefrik ederek ayrı ayrı talim gösterilecek ve yedi başından on dört başına kadar seyyanen aynı program tanzim edilecektir. Ancak küçüklerde oyuna tahsis edilen zaman daha çok olacağı gibi, birinci ve ikinci, sınıflarda, mümeresat-ı bedeniyenin icrasında mükemmeliyet aranmayacaktır. Birinci ve ikinci sınıflarda terbiye-i bedeniye tahsis edilen zaman yarım saati geçmeyecek, diğer sınıflarda da azami kırk dakika olacaktır.
- 3- Derslerde takib olunacak esaslar şunlardır: Vaziyet-i esasiye-hareket-i tenefüsiye- baş, kol ve bacak hareketi- künde hareketi- hareket-i tenefüsiye- temrinat, batniye- muvazenetler-oyun-yürüyüş ve koşmak- haereket-i tenefüsiye- temrinat-ı savdiye- hareketi tenefüsüye-atlamalar- hareketi miskine ve tenefüsiye.

Programda “Terbiye-i Bedeniye” dersleri ile ilgili bu genel açıklamalardan sonra her sınıfta derslerde her hafta öğrencilere hangi hareketlerin yaptırılacağı ve hangi oyunların gösterileceği ayrıntılı olarak anlatılmıştır. Öğretim programında yer alan en kapsamlı açıklamaların “*Terbiye-i Bedeniye*” dersine ait olduğu ilk bakışta hemen dikkat çekmektedir. Bu yaklaşım, Türkiye Cumhuriyetini ve onun yeni eğitim sistemini kuran kadroların çocukların bedensel sağlığına ve buna bağlı olarak ortaya çıkacak olan ruh sağlıklarına ne denli önem verdiklerinin bir göstergesidir. Programda ayrıca ilk mektep çocuklarının seviyelerine göre seçilmiş yirmi sekiz oyun çok ayrıntılı olarak anlatılmıştır (Maarif Vekâleti, 1924: 58–74).

2.3.14. Endaht; programında yer alan çok önemli bir ayrıntı da dördüncü sınıftan itibaren ilk mektep çocuklarına “*Nişan tufengi ile endaht*” gösterilmesidir. Uzun yıllar süren savaşlar ve bu savaşlarda okul çocuklarının da cephelerde savaşmak zorunda kalmış olması böyle bir eğitimi zorunlu hale getirmiştir. Programda endaht talimlerinin Maarif Vekâleti tarafından verilecek olan “*numune tufengler*” ile yaptırılacağı belirtilmiş ve bunların dışında bir silah kullanımı kesin olarak yasaklanmıştır. Hedefler için bir metrelik bir sac levha üzerine tutturulmuş olan mukavvadan yapılmış olan daire şeklindeki bölünmüş hedef kullanılacaktır. Nişan almak için silahın nasıl tutulacağı, nişan almanın nasıl yapılacağı ve çocukların buna nasıl alıştıracakları derslerde ilk öğretilen konular olarak yer almıştır. Talimler sırasında öğretilmesi gerekli görülen konular maddelere halinde sıralanmıştır. Daha sonra “*Endaht Hakkında İptidai Malumat*” başlığı altında çocukların “*harb tufengi ile endaht talimlerine alıştırılması için*” dikkat etmeleri ve öğretilmesi gereken bilgi ve tecrübeler yer verilmiştir (Maarif Vekâleti, 1924: 63–65).

2.4. Öğretim Yöntemleri ve Araçları:

1924 İlk Mektepler Müfredat Programında derslerin öğretiminden beklenen sonuçların alınabilmesi için nasıl bir öğretim yönteminin izlenmesi gerektiğine de yer verilmiştir. Programa göre dersler kuru anlatıma dayalı olarak, tanım ve kuralların ezberletilmesi yerine, laboratuvar çalışmaları, inceleme gezileri ve uygulamalar yapılarak verilmelidir. Özellikle “*Tabiat Tetkiki*” derslerinde, bitkileri, hayvanları ve tabiat ile ilgili olayları kendi doğal ortamlarında gözlemek için inceleme gezileri düzenlenmesi, matematik derslerinde gerçek ölçüm ve uygulamalar yapılması önerilmiştir.

Yine sosyal derslerinde alan gezilerinin ve incelemelerinin yapılması, derslerde işlenecek olan konular, olaylar ve olguların gerçek yaşamdan örneklerden seçilmesi istenmiştir. Derslerdeki uygulama ve deneyler için gerekli olan araçların, “*El İşi*” ve “*Resim*” derslerinde öğretmen ve öğrencilerle birlikte yapılması, bunun mümkün olmadığı durumlarda, satın alınarak mutlaka sağlanması vurgulanmıştır. Derslerde kullanılacak araçların isimleri yeri geldikçe programların ilgili bölümlerinde verilmiştir. Ancak ders araçları konusu “*1926 İlk Mektepler Müfredat Programı*”yla birlikte daha sistematik olarak ele alınmış ve tüm dersler için okullarda bulundurulması gereken araçlar 1927 yılında oldukça ayrıntılı bir liste haline yayımlanarak (Maarif Vekâleti, 1927) okullara gönderilmiştir.

Sonuç ve Öneriler:

“*1924 İlk Mektepler Müfredat Programı*”, Türkiye Cumhuriyeti Devleti’nin kurulmasından sonra hazırlanan ve başarılı bir biçimde tüm ilkokullarda uygulanan ilk programdır. 3 Mart 1924 tarihinde kabul edilen *Tevhid-i Tedrisat Kanunu*’nda yer alan esaslar doğrultusunda Türkiye Cumhuriyeti’nin eğitim sistemini oluşturmak amacıyla toplanmış olan *II. Heyet-i İlmiye*’de son şeklini almıştır. 1924 programı iki yıllık bir uygulamadan sonra, öğretmenlerden ve müfettişlerden alınan raporlar doğrultusunda tadilattan geçirilmiş ve önemli ölçüde yenilenmiştir. Ortaya çıkan program olan *1926 İlk Mektepler Müfredat Programı*’nın bir yıllık bir denemeden sonra 1927–1928 eğitim-öğretim yılında tüm ülkede uygulamaya girmesine dek üç yıl izlenmiştir (Başgöz, 1995: 107; Tüfekçi, 1983: 332). 1924 Programı, çok daha geniş bir zaman içerisinde, daha büyük bir katılımla ve uygulamada verimliliği test edilmiş yeni bir müfredat hazırlanmaya dek izlenmesi uygun görülen geçici bir çözüm yolu olarak kabul edilmiştir.

Programın içeriği, çocukların bilişsel düzeylerine uygun olarak, doğa ve insan yaşamının bilimsel bir bakış açısıyla kavranmasını sağlayacak bir çerçeveye oturtulmuştur. Çocukların, Batı ve Doğu dünyasının en önemli bilimsel ve toplumsal değerleriyle tanıştırılmasına önem verilmiştir. *1924 İlk Mektepler Müfredat Programı* Cumhuriyeti kuranların, en az fen ve matematik eğitimi kadar, insani ve toplumsal değerlerin oluşumuna destek sağlayan *Musahabat-ı Ahlâkiye ve Malumat-ı Vataniye*, *Tarih*, *Coğrafya* ve *Türkçe* gibi derslere de önem verdiğini kanıtlamaktadır. Yine *1924 İlk Mektepler Müfredat Programı* çocukların çağcıl, insani ve toplumsal değerlerle donanmış, demokratik bir düşünüşe sahip vatandaşlar olarak yetiştirilmesini esas almıştır. Programın en önemli özelliği henüz siyasal emareleri somut olarak hissettirilemeyen “*demokrasi*” olgusunun çok kesin bir biçimde, özellikle “*Musahabat-ı Ahlâkiye ve Malumat-ı Vataniye*” dersinin içeriğinde oldukça kapsamlı bir biçimde anlatılarak ve “*en iyi yönetim şeklinin demokratik-cumhuriyet olduğunun*” telkin edilmiş olmasıdır. Bu dersin programında yer alan konular günümüzün ilköğretim sisteminin ikinci basamağında yer alan “*Vatandaşlık Bilgisi*” derslerinin bile çok ilerisinde bir anlayış ve içerikle oluşturulmuştur. Günümüzün ilköğretim ikinci kademesinin o gün için liselerin birinci devresine karşılık geldiği düşünüldüğünde bu durum daha da büyük bir anlam kazanmaktadır. “*Musiki*”, “*Resim*”, “*El İşleri*” ve “*Terbiye-i Bedeniye*” gibi sanatsal ve sportif becerilerin geliştirilmesine yönelik derslere program içerisinde son derece özel bir yer verilmiştir. Türkiye Cumhuriyeti’ni kuran kadrolar, 1924 ve 1926 müfredat programlarının hazırlanmasında dönemin tüm öğretmen okullarının yönetici ve eğitim bilimcilerinin temsilcileri aracılığıyla görüşlerini iletmeleri sağlanmıştır. Bütün öğretmenlerden ve müfettişlerden raporlar istenerek programın esas sahiplerinin düşünce ve önerilerinin alınmasına büyük bir özen gösterilmiştir. Atatürk dönemi boyunca programların hazırlanmasında katılımcı bir yaklaşımla, çağcıl bilimsel, insani ve toplumsal değerlerin vazgeçilmezliği temel ilke olarak kabul edilmiştir.

1924 İlk Mektepler Müfredat Programı’nın hazırlanmasında gözetilen bazı esaslar günümüzün ilköğretim birinci kademe programlarının belirlenmesi için de öneriler olarak değerlendirilebilir. Bu esaslar aynı zamanda 1926 ve 1936 ilkokul programları için de vazgeçilmez temel ilkeler olarak gözetilmiştir.

1. Program çocukların gerçek yaşama hazırlanmalarını ve uyum sağlamalarını temel bir ilke olarak gözetmiştir. “*Yaşam için gerçek yaşam içinde eğitim*” ilkesi benimsenmiştir. Bu ilke 1926 programına çok daha olgunlaşmış ve kapsamlı bir biçimde yansıtılacaktır.

2. Teorik ve kuru anlatım yerine, uygun araçlarla desteklenmiş, gerçek yaşamdan alınmış örneklerle dayalı, deney, gözlem ve yerinde yapılan alan inceleme gezileriyle beceri geliştirmeyi esas alan bir öğretim anlayışı benimsenmiştir.

3. Monarşik ve teokratik dönemlere özgü, aidiyet telkinleri, bunu sağlamaya yönelik gelenekler ve hurafeleri içeren bir anlatım yerine, laik ve bilimsel düşünüşe dayalı, ulusalcılığı ve demokratik cumhuriyeti içselleştirmiş yurttaşlar yetiştirilmesini sağlayacak olan bir içerik esas alınmıştır. Herhangi bir din, mezhep, hanedan ya da aileye bağlılık yerine, çağcıl insani ve toplumsal değerlere dayalı çağdaş bilimsel bir anlayışla beslenmiş bir bireysel ve toplumsal kimlik algısının oluşturulması, tüm müfredatın içeriği için vazgeçilmez bir koşul olarak kabul edilmiştir.

4. Temel bilimler ve sosyal bilimler derslerinin programlarının ve ders kitaplarının, modern dünyanın bilim ve eğitim alanındaki en son gelişmelerini de yansıtacak biçimde güncellenmeleri, yenilenmeleri ve geliştirilmeleri gerektiği temel bir ilke olarak benimsenmiştir.

5. Çocukların, zihinsel, fiziksel, düşünsel, sanatsal, kültürel ve sosyal gelişimleri bir bütün olarak ele alınmıştır. Bu nedenle “Resim”, “Müzik”, “Beden Eğitimi” ve “El İşleri” dersleri de en az diğer dersler kadar önemsenmiş ve programları son derece ayrıntılı olarak verilmiştir.

6. Bütün derslerin içerikleri çocukların, düşünen, sorgulayan, eleştiren, yorumlayan, akıl yürüten ve yaratıcılık yetenekleri gelişmiş bireyler olarak yetişmelerine katkı ve destek sağlayacak biçimde hazırlanmıştır.

7. Çocukların ulusal bağımsızlık düşüncesine ve demokratik devlet anlayışına dayalı bir cumhuriyet rejiminin, eşit haklara ve ödevlere sahip yurttaşları olarak yetişmeleri esas alınmıştır.

8. Program hazırlandığı dönemin koşullarında, öğretim üyelerinden öğretmenlere, bakanlık bürokratlarına ve müfettişlere kadar her düzeydeki tüm paydaşların katılım ve katkılarıyla oluşturulmuştur.

9. Programların belirli bir süre sonrasında ya da uygulamada karşılaşılan güçlükler ve yetersizlikler nedeniyle gereksinimleri karşılayabilecek biçimde güncellenmeleri ve yenilenmeleri gerektiği kabul edilmiştir. Bu nedenle program hazırlıkları ile ilgili çalışmalar, araştırma ve uygulamalar bu alandaki uluslararası gelişmeler ışığında kesintisiz olarak sürdürülmesi gereken bir uğraş olarak görülmüştür. 1926 Müfredat programı bu anlayışın bir ürünüdür.

“1924 İlk Mektepler Müfredat Programı” tarihsel olarak Türkiye Cumhuriyeti’nin ilk programı oluşunun yanı sıra, aynı zamanda kendisinden öncekilerden amaçları ve içeriği ile de oldukça farklılaşan ilk programdır. Ona bu niteliği veren özellik ulusal, laik ve demokratik bir toplumsal yapı oluşturma hedefi güden ilk program olmasıdır.

KAYNAKÇA

- Akbaba, T. (2004). “Cumhuriyet Döneminde Program Geliştirme Çalışmaları”, *Bilim ve Aklın Aydınlığında Eğitim Dergisi*, 5 (54–55).
- Akbayrak, H. (2009). *Milletin Tarihinden Ulusun Tarihine*, İstanbul, Kitabevi Yayınları.
- Akyüz, Y. (2004). *Türk Eğitim Tarihi (M.Ö. 1000-M.S: 2004)*, Ankara: Pegem A Yayıncılık.
- Antel, S. C. (1952). *Umumi Didaktik*, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.
- Arslan, M. (2000). “Cumhuriyet Dönemi İlköğretim Programları ve Belli Başlı Özellikleri” *Milli Eğitim Dergisi*, 146. <http://yayim.meb.gov.tr/dergiler/146/aslan.htm>.
- Aslan, E. (2010). “Türkiye Cumhuriyeti’nin İlk Ders Kitapları”, *Eğitim ve Bilim*, 35 (158), ss.215-231.
- Ayas, N. (1948). *Türkiye Cumhuriyeti Milli Eğitim Tarihi: Kuruluşlar ve Tarihçeler*, Ankara: Milli Eğitim Basımevi.
- Başgöz, İ. (1995). *Türkiye’nin Eğitim Çıkmazı ve Atatürk: Sorunlar, Çözüm Aramaları, Uygulamalar*, Ankara, Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Cicioğlu, H. (1985). *Türkiye Cumhuriyeti’nde İlk ve Orta Öğretim (Tarihi Gelişim)*, Ankara.
- Demirel, Ö. (1992). “Türkiye’de Program Geliştirme Uygulamaları”, *Hacettepe Üniversitesi, Eğitim Fakültesi Dergisi*, Sayı. 7, ss. 27-43
- Ergin, O. N. (1977). *Türk Maarif Tarihi: İstanbul Mektepleri ve İlim, San’at Ve Terbiye Müesseseleri*, Cilt: I-II, İstanbul: Eser Matbaası.
- Ergun, M. (1982). *Atatürk Devri Türk Eğitimi*, Ankara.
- Ergun, M. (1996). *II. Meşrutiyet Devrinde Eğitim Hareketleri*, Ankara: Ocak Yayınları.
- Gözütok, F.D. (2003). “Türkiye’de Program Geliştirme Çalışmaları”, *Milli Eğitim Dergisi*, Sayı. 160, <http://yayim.meb.gov.tr/dergiler/160/gozutok.htm>.
- Hâkimiyet-i Milliye* (1924). "İkinci Heyet-i İlmiye", 24 Nisan.

- Kara, C. ve B. Bulut (2010). "Ulus İnşa Sürecinde Laik Merkezîyetçiliğe Bir Geçiş Evresi: 1924 İlkokul Programı" 9. Sınıf Öğretmenliği Eğitimi Sempozyumu (20-22 Mayıs 2010), Elazığ, s. 743-748
- Maarif-i Umumiye Nezareti (1330). *Mekâtib-i İbtidaiyye Ders Müfredatı: Altı, Beş, Dört ve Üç Dersane ve Muallimli Mekteblere Mahsus*, İstanbul: Matbaa-i Amire.
- Maarif Vekâleti, (1340). *İlk Mektepler Müfredat Programı*, İstanbul, Matbaayı Amire, 95 s.
- Maarif Vekâleti, (1926). *İlk Mekteplerin Müfredat Programı*, İstanbul, Milli Matbaa, 136 s.
- Maarif Vekâleti, (1927). *İlk Mekteplerde Bulunması Lazım Gelen Vesait-i Tedrisiye*, İstanbul: Devlet Matbaası.
- Öymen, H. R. (1977). "Cumhuriyet Eğitime Geçişte Atatürk'ün Etkisi", *Atatürk Konferansları VI 1973-1974*, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, ss.163-238.
- Öztürk, C. (1996). *Atatürk Devri Öğretmen Yetiştirme Politikası*, Ankara, Türk Tarih Kurumu.
- Palazoğlu, A. B. (1991). *Başöğretmen Atatürk I*, Ankara Milli Eğitim Bakanlığı Eğitim Araçları ve Donatım Dairesi Başkanlığı,
- Sakaoğlu, N. (1991). *Cumhuriyet Dönemi Eğitim Tarihi*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Sakaoğlu, N. (2003). *Osmanlı'dan Günümüze Eğitim Tarihi*, İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Sarıhan, Z. (2009). *1921 Maarif Kongresi*, Ankara: Milli Eğitim Yayınları
- Sungu, İ. (1938). "Tevhid-i Tedrisat", *Bellekten*, 2 (7-8) Ankara: Türk Tarih Kurumu, ss.397-431
- Temizyürek, F. ve A. Balcı, (2006). *Cumhuriyet Dönemi İlköğretim Okulları Türkçe Programları (1923-2004)*, Ankara: Nobel Yayın ve Dağıtım.
- Tekışık, H. H. (1992). "İlköğretim Okullarında Program Geliştirme", *Hacettepe Üniversitesi, Eğitim Fakültesi Dergisi*, Sayı. 8.
- Tonguç, İ. H. (2004). *İlköğretim Kavramı*, Ankara: Piramit Yayıncılık.
- Tüfekçi, G. (1983). *Atatürk'ün Okuduğu Kitaplar*, İstanbul: İş Bankası Yay.
- Unat, F. R. (1964). *Türkiye Eğitim Sisteminin Gelişmesine Tarihi Bir Bakış*, İstanbul, Milli Eğitim Yayınları.
- Üstel, F. (2004). *Makbul Vatandaşın Peşinde: II. Meşrutiyetten Bugüne Vatandaşlık Eğitimi*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Variş, F. (1996). *Eğitimde Program Geliştirme*, Ankara: Alkım Yayınları.
- Yücel, H. A. (1938). *Türkiye'de Orta Öğretim*, İstanbul: Kültür Bakanlığı Yay.